

Tarihsel Süreçte Balkanlar, Bölgenin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi, Küresel Dinamikler İçerisindeki Yeri

The Balkans in the Historical Process: The Geostrategic and Geopolitical Importance of the Region and Its Place Within Global Dynamics

Adem APAYDIN*

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Adem APAYDIN

Orcid : 0000-0003-3582-1223
e-posta : apaydin.adem@ogr.deu.edu.tr

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap
Tarihi Enstitüsü.

Başvuru tarihi/Submitted date:
24.02.2025
Revizyon talebi/Revision requested:
10.03.2025
Son revizyon/Last revision received:
13.03.2025
Kabul edildiği tarihi/Accepted date:
17.03.2025

Atf/Citation:
Apaydin, Adem. "Tarihsel Süreçte
Balkanlar, Bölgenin Jeostratejik ve
Jeopolitik Önemi, Küresel Dinamikler
İçerisindeki Yeri." *Journal of History
and Strategy* 1 (Mart 2025): 53-97.

Öz

Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Balkanlar; coğrafi konumu, tarihsel ve doğal zenginlikleri, ekonomik değeri, etnik ve kültürel çeşitliği ile küresel düzeyde jeostratejik ve jeopolitik bir öneme sahiptir. Balkanlar, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar çok sayıda uygarlığın etkisi altında kalmış önemli bir coğrafyadır. Roma İmparatorluğundan Bizans İmparatorluğu'na ve Osmanlı İmparatorluğu'na kadar birçok devlet bu bölgede hakimiyet kurma mücadelesi vermiştir. Balkanlar tarih boyunca Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Çok sayıda medeniyetin hüküm sürdüğü ve zaman zaman büyük güçlerin karşı karşıya geldiği Balkan coğrafyası, Doğu ile Batı arasında bir geçiş noktası olması itibarıyla çeşitli ittifaklara, savaşlara ve uluslararası güç odaklarının mücadelesine sahne olmuştur. Bu yarımadaı kontrol edebilen güçler bölgeye kendi kültürlerini de empoze etme fırsatını elde etmişlerdir. Günümüzde halen süren toprak ve sınır anlaşmazlıkları, etnik ve dini mücadeleler, azınlıklara karşı uygulanan ayrımcı politikalar zaman zaman ilgili ülkeler arasında krizlere neden olabilmektedir. Yunanistan'ın Makedonya toprakları üzerindeki hak iddiaları, Yunanistan ve Türkiye arasında başta Ege Deniz Adaları olmak üzere birçok konuda var olan anlaşmazlıklar bunlara örnek olarak verilebilir. Balkanlar bu açılarından önemli bir fay hattı konumundadır. Balkan ülkeleri arasında var olan birçok sorun şimdilik halının altına süpürülmüş olarak dursa da konjonktürün uygun olması durumunda bu fay hattı şiddetli bir şekilde kırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Balkanlar, AB, Yunanistan, Venizelos, Balkan Pakti, Jeopolitik, Jeostrateji.*

Abstract

The Balkans, located in the southeast of Europe, has a global geostrategic and geopolitical importance with its geographical location, historical and natural riches, economic value, ethnic and cultural diversity. The Balkans is an important geography that has been under the influence of many civilizations from prehistoric times to the present day. From the Roman Empire to the Byzantine Empire and the Ottoman Empire, many states have struggled for dominance in this region. The Balkans have served as a bridge between Europe, Asia and Africa throughout history. The Balkan geography, where many civilizations ruled and great powers confronted each other from time to time, has been the scene of various alliances, wars and the struggle of international power centers as a transition point between East and West. The powers that were able to control this peninsula had the opportunity to impose their own cultures on the region. Today, ongoing territorial and border disputes, ethnic and religious struggles, and discriminatory policies against minorities can occasionally lead to crises between the countries concerned. Greece's claims over Macedonia and the dispute between Greece and Turkey over many issues, particularly the Aegean Sea Islands, are examples of these. The Balkans are an important fault line in this respect. Although many of the problems between the Balkan countries have been swept under the rug for now, this fault line will be violently broken if the conjuncture is favorable.

Keywords: *Balkans, EU, Greece, Venizelos, Balkan Pact, Geopolitics, Geostrategy.*

Giriş

Türkçe bir kelime olan Balkan adı, XIX. yüzyıl başlarından beri kullanılmakta ve “sık ormanlarla kaplı sıra dağ ya da çalılarla kaplı engebeli arazi” anlamlarını karşılamaktadır. Balkan yarımadasının doğusunda Ege Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz, güneyinde Akdeniz ve batısında ise Adriyatik Denizi bulunur. Balkanlar'ın kuzey sınırı ise tartışmalıdır. Konuya dair bir sınırlandırma çabasına göre; yarımada Tuna Nehri ve onun kolu olan Sava Irmağı esas alınarak 505.000 km²lik bir sahayı kaplamaktadır. Başka bir görüşe göre ise; eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırları ölçü olarak alındığında yarımada toplam 788.645 km² bir yüzölçüme sahiptir. Diğer bir görüş ise; Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Hıristiyan dünya ile çizdiği sınırı temel kabul etmektedir. Buna göre Balkanların toplam yüzölçümü 1.000.000 km² olarak tespit edilmektedir. Balkan adının Türkçe bir kelime olduğu ve bu adın Türkler tarafından verildiği göz önünde tutulursa son görüş, geçerli bir ayırım olarak kabul edilmelidir.¹

Balkan ülkeleri kavramı ise bu yarımadada ve yarımadaya komşu coğrafyada yaşayan ülkeler için kullanılır. Bugün bu coğrafyada Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Kosova, Slovenya ve Romanya devletleri bulunmaktadır.² Balkan topraklarında Macar, Dalmaçyalı, Sırp, Slav, Romen, Bulgar, Makedon, Karadağlı, Arnavut, Rum ve Türkler yaşamakta ve nüfusu bunların karışımından oluşmaktadır.³

1 Hasan Demirhan, *İngilizlerin Balkan Politikası ve Yunanistan*, (İstanbul: İdil Yayıncılık, 2016): 17.

2 Salim Gökçen, “Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası”, *Atatürk Dergisi*, C.5, S.3, (Mart 2010): 115.

3 Ahmet Eyicil, “Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.20, S.59, (Temmuz 2004): 337, <https://doi.org/10.33419/aamd.702761>, Erişim Tarihi: 08.02.2025.

Balkan coğrafyasında en fazla nüfusa sahip olan şehirlerin birçoğu aynı zamanda buldukları ülkelere başkentlik yapmaktadır. İstanbul, Atina, Bükreş, Belgrat, Sofya, Üsküp, Selanik, Zagreb ve Tiran Balkan yarımadasındaki başlıca büyük şehirlerdir. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde başkentlik yapmış olan bölgenin en büyük şehri olan İstanbul, günümüzde de Balkan coğrafyasının en önemli cazibe merkezidir.⁴

Türkiye topraklarının yüzde 5'ini oluşturan Doğu Trakya bölgesi Balkan coğrafyası içinde yer almaktadır. Dolayısıyla, coğrafi açıdan Türkiye bir Balkan ülkesidir. Ama bundan daha önemlisi, modern Türkiye Cumhuriyeti yaklaşık 550 yıl Balkanlar'da hüküm sürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını taşımaktadır ve kurulduğu tarihten itibaren yüzünü Batıya dönmüş, Asyalı kimliğinden çok Avrupalı ve Balkanlı kimliğine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla Türkiye sadece coğrafi olarak değil ama ayrıca siyasi, tarihsel ve kültürel yönden de bir Balkan ülkesidir.

Balkanlar bölgesi dört temel faktörden dolayı Türkiye için önemlidir: Tarihsel bağlar, Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman topluluklar ve Bölgenin jeopolitik konumu. Bu dört faktör hem Balkanlar bölgesini Türkiye için önemli kılıyor hem de Türkiye'nin bölge devletleri ve halkları ile olan ilişkilerini yakından etkiliyor.⁵

Osmanlı döneminde İslamiyet'i kitle halinde kabul eden yerli halk, en çok Balkanlar'ın batı kısmında, Arnavutluk, Kosova ve Bosna'da bulunur. Rodop dağlık bölgesinde Pomaklar da bu grup içindedir. Buna karşı, Balkanların doğu bölümündeki Müslümanların ana dili Türkçe'dir. Onlar Anadolu Türkleridir.⁶

Bu çalışmanın amacı, Balkanlar'ın küresel güçler, Türkiye ve aynı coğrafyada bulunan diğer ülkeler için stratejik ve tarihi önemini genel hatlarıyla ele almaktır. Makalemizde bölgenin jeostratejik ve jeopolitik önemi ile Osmanlı döneminden başlayarak ulusal hareketler ve savaşlar dönemi de dahil olmak üzere günümüze kadar yaşanan tarihsel olaylar incelenecektir. Ayrıca makalede söz konusu bölgenin etnik, dini, ekonomik, kültürel yapısı ve güvenlik konuları da ele alınacaktır.

Makalede, Balkanlara ilişkin birtakım konuların anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla değişik kaynaklardan kullanılacaktır. Bu maksatla akademik yayınlardan, istatistiklerden ve coğrafi verilerden istifade edilecek, bu kapsamda bölgenin tarihi ve stratejik önemine ilişkin geleceğe yönelik öngörülerde bulunulacaktır.

Bölgenin jeostratejik ve jeopolitik önemi, etnik çeşitliliği, küresel güçlerle ilişkisi, enerji ve ulaşım hatları üzerindeki etkileri de ele alınacak konular arasındadır.

4 Halil Kurt, ve Ayşe Yaşar, "Balkan Yarımadası'nın Jeopolitiği. Geopolitic of Balkan Peninsula," *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series VII. IBANESS Congress Series-Tekirdağ / TURKEY*, (Tekirdağ: Marmara Üniversitesi, 2018): 433.

5 Caner Sancaktar, "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?", *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, 27 Mayıs 2010, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli, Erişim Tarihi: 06.02.2025.

6 Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, (Eylül 2005): 34, https://www.academia.edu/42726874/Turkler_ve_Balkanlar_Halil_Inalcik, Erişim Tarihi: 08.02.2025.

Ayrıca Balkanlar'ın tarım, hayvancılık, turizm, sanayi ve ticaret gibi alanlardaki ekonomik potansiyeli de incelenecek, Balkan Devletleri'nin Türkiye ile ilişkileri ve bunların günümüze olan yansımaları değerlendirilecektir.

1. Tarihi Süreçte Balkanlar

1.1. Balkan Coğrafyasının Sakinleri

Balkan yarımadasında yaşayanlar hakkında sahip olduğumuz bilgilere göre; yarımadanın ilk sakinleri daha ziyade Morova Vadisinin batısından Adriyatik'e uzanan bölgede yaşamış olan İliryalılar ile Ege'den Tuna'nın kuzeyine doğru uzanan topraklarda, nehrin doğu kıyısına yerleşmiş olan Trakyalılardır. Trakyalıların bir kolu olan Daçyalılar, Rumen ulusunun temel unsurunu oluşturacaklardı. İliryalılar ise günümüz Arnavutlarının atalarıydı. İlk büyük Avrupa medeniyeti, o vakitler kendilerini Helenler, ülkelerini ise Hellas olarak isimlendirmekte olan Yunanlılar tarafından Ege Denizi ada ve sahillerinde kuruldu.⁷

Yunanlılar, Ege Denizi boyunca site devletleri kurarak örgütlenmişlerdir. Bu site devletlerinin M.Ö 1600-1200 yılları arasında kurulduğu düşünülmektedir. Yunanlıların Balkan yarımadasındaki varlıkları bu iki milletten (İliryalılar ve Trakyalılar) daha sonra ortaya çıkmıştır. Yunanlılar M.Ö. 2000'li yıllarda Akharların istilasına uğramış, M.Ö. 300'lü yıllarda ise Makedon egemenliğine girmiştir. Makedonlardan sonra bölgenin hakimi Romalılar olmuştur. Romalılar Yunanlıları yüzlerce yıl hakimiyetleri altında tutmuşlardır. Yunanlılar 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans İmparatorluğu) sınırları içinde kalmıştır. Bizans İmparatorluğu'nda İmparator I. Theodosius döneminde (379-395) Hristiyanlık resmi din haline gelmiştir. Aynı süreçte Yunanlılık etnik bakımdan da değişim geçirmiştir. Ünlü Alman bilim adamı Fallmerayer; 1830 yılında bu konu hakkında yayınladığı kitabında, Slavların VI. ve VII. yüzyıllarda Yunanistan'ı istila ettiklerini ve şimdiki Yunanlıların eski Antik Yunanlılar ile bir bağının olmadığını, bugünkü Yunanlıların bu istilası sonucunda bölgeye yerleşen Slav ve Arnavut kabilelerinin soyundan geldiğini iddia etmektedir. Bizans İmparatorluğu'nun Müslüman Türklerle yoğun olarak karşılaşması da XI. yüzyılda Türklerin Anadolu'ya akınları ile başlamıştır. Doğu Anadolu'ya seferler düzenleyen Selçuklular ile mücadeleye giren Bizans İmparatorluğu'nun ordusu 1071 yılında Alparslan tarafından Malazgirt Ovası'nda ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Anadolu'da Selçuklu hakimiyetinden sonra ortaya çıkan beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği (1299) zamanla güçlenmiş ve 1354 yılında Gelibolu kalesini alarak Rumeli topraklarındaki ilk fetih hareketlerini gerçekleştirmiştir.⁸

7 Barbara Jelavich, "*Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*", çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, (İstanbul: Küre Yayınları 2013), 4.

8 Demirhan, *İngilizlerin Balkan*, 18-19.

1.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Balkanlar

Osmanlı Devleti Balkanları XIV. yüzyılda hakimiyeti altına almış ve bölgede Pax Ottomana olarak adlandırılan Osmanlı barışını ihdas etmiştir.⁹ Balkanlar yaklaşık olarak 600 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kalmış ve Osmanlı Devleti için çok büyük bir öneme haiz olmuştur.¹⁰

Uzun süren Osmanlı hakimiyeti dönemi, beklenebileceği gibi, Balkan tarihinin müstakbel seyrinde ve Balkan toplumunun gelişiminde belirleyici tesirde bulundu. Habsburg yönetimi altındaki azınlığı bir yana bırakacak olursak, Balkan halkının tamamı Osmanlı idaresine bağlı bulunuyordu. İzleyen yüzyıllarda Balkan halkı, Batı Avrupa'da uygulanandan hayli farklı bir sistem olan ama kendilerine büyük ölçüde yerel kendi kendine yönetim imkânı tanıyan Osmanlı yönetim sistemine göre yönetilecekti.¹¹

Osmanlı İmparatorluk rejimi din ve ırk ayrılığı gözetmeden bütün tebaayı Osmanlı Devleti şemsiyesi altında birleştiren siyasi bir düzendi ve 19. yüzyılda Bulgarlar, Sırlar, Yunanlılar milli bilinçle milli devletler kurmak için ayaklanıncaya kadar Balkanlı halk kitleleri tarafından böyle kabul edilmiştir.¹²

Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede tesis ettiği ve «Millet Sistemi»¹³olarak anılan bu siyasi düzen, çok uluslu ve çok dinli bir yapıya kapı aralamış, bu durum ise Balkan halkları arasında zaman zaman çatışmalara ve kimi zaman da uzlaşma zeminlerinin oluşmasına olanak sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu bir Asya veya Orta Doğu İmparatorluğundan çok, bir Balkan İmparatorluğu görünümündeydi. Çünkü beşerî kaynaklar ve ekonomik gelirler büyük ölçüde Balkanlar'dan sağlanıyordu. İmparatorluğun 215 sadrazamından 62'si Balkanlı idi. Ayrıca İmparatorluk yönetimi en çok Balkanlar'a önem veriyor ve en önemli yatırımlar bu bölgeye yönelik gerçekleştiriliyordu.¹⁴

Osmanlı Devleti için Balkanlar, altı nedenden dolayı son derece önemli bir bölgeydi. Her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu, 14. ve 15. yüzyıllarda bir “Balkan İmparatorluğu” olarak doğup gelişti. Bu nedenle de Balkan topraklarının güvenliği ve muhafazası, Osmanlı Devleti'nin güvenliği ve muhafazası demektir. İkincisi; bölgenin tarımsal ve hayvansal ürünleri sarayın, Edirne, İstanbul, Selanik ve Bursa gibi kalabalık kentlerin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılıyordu.

Üçüncüsü; bölgenin zengin kentleri Osmanlı hazinesi için önemli gelir kaynakları idi. Selanik, Saraybosna, Sofya gibi ticaret kentleri devlete büyük oranda ticari gelir

9 Demirhan, 13.

10 Demirhan, 20.

11 Jelavich, *Balkan*, 39.

12 İnalçık, *Türkler ve*, 28.

13 Osmanlı Devleti'nde “Millet Sistemi” etnik kimlik üzerinden değil dini kimlik üzerinden ayrım göstermekteydi. Bu nedenle Yunan, Ermeni, Yahudi tebaanın Osmanlı Devleti içindeki kimliği gayrimüslim olarak nitelendiriliyordu. Ancak Fransız Devrimi'nden sonra gelişen ve etnik kimliğe dayanan ulus bilinci pek çok milletin ulus-devlet süreçlerinin başlamasına ve akabinde imparatorlukların parçalanmasına sebebiyet verdi. Esra Özşuer, *Türkokratia Avrupa'da Türk İmajı*, 2.bs. (İstanbul: Kronik Kitap 2019), 138.

14 Sancaktar, *Balkanlar*; https://tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli,

sağlıyordu. 1458’de Osmanlı himayesine giren Ragusa (Dubrovnik) Cumhuriyeti yüklü miktarda haraç veriyordu. Sırbistan ve Doğu Makedonya’dan ise yüklü miktarlarda gümüş, altın, kurşun ve bakır madenleri çekiliyordu.

Dördüncüsü; Avrupa’da meydana gelen teknolojik ve entelektüel yenilikler ve siyasal gelişmeler hakkında haberler Osmanlı İmparatorluğu’na Balkanlar üzerinden ulaşıyordu. Örneğin silah yapımı teknolojisi 1390’larda Ragusa üzerinden Balkanlar’a ve Balkanlar üzerinden Osmanlı İmparatorluğu’na girmiştir.

Beşincisi; Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde devşirme sisteminin en fazla uygulandığı bölgeydi. Yani burası Osmanlı İmparatorluğu’na çok sayıda asker ve yönetici sağlamaktaydı. Ayrıca bu bölge, 1453’ten itibaren imparatorluğun merkezi olan İstanbul’u Avrupa’ya karşı koruyan “ileri karakol” konumuyla stratejik bir öneme sahipti. Bu altı temel nedenden dolayı Osmanlı padişahları ve yöneticileri Balkanlar’da ilerlemeye ve bölgeyi elde tutmaya büyük önem veriyorlardı.¹⁵

Istranca Dağları, Balkan dağ silsilesi, Deli-Orman ve Doburca-Kın’na XIV. Yüzyıl sonlarına doğru özellikle Timur’un Anadolu seferlerinden sonra, Yörük gruplarının gelip yayıldığına tanık olmaktadır. Osmanlı Devleti bu yörüklerin önemli bir kısmını askeri hizmetler için örgütlemiştir. 1530’a doğru Rumeli’de bütün yörükler 50 bin aile olarak sayılmıştır. Bunun 35 bini askeri ocaklar halinde devletçe örgütlenmiş bulunuyordu.¹⁶

Osmanlı askerleri, Balkan coğrafyasına 1354 yılında Orhan Bey’in büyük oğlu Süleyman Bey komutasında Gelibolu’dan giriş yaptı. Sırasıyla 1364 Sırsındığı, 1371 Çirmen, 1389 Birinci Kosova, 1396 Niğbolu, 1444 Varna ve 1448 İkinci Kosova savaşları ile birlikte Balkanlar’da Osmanlı hakimiyeti adım adım inşa edildi.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1521’de Sırpların başşehri Belgrad’ı ve bir yıl sonra Rodos’u alan Osmanlı orduları, 1526’da Macar ordusunu Mohaç’da bozguna uğrattı. Uzun yıllar süren seferler ve kuşatmalar sonucunda Girit adası 1669’da ele geçirildi.

1354’te Balkanlar’a adımını atan Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık bir asır içinde bölgede hakim güç haline geldi ve 1683’e kadar bölgedeki hakimiyetini devam ettirdi. Fakat 1683’te gerçekleştirilen İkinci Viyana Kuşatması başarısızlıkla sonuçlanınca Osmanlı İmparatorluğu’nun bölgedeki hakimiyeti zayıflamaya ve gerilemeye başladı.¹⁷

Osmanlı Devleti, özellikle 1699 Karlofça antlaşmasından itibaren, başta Rusya olmak üzere Avrupa devletlerinin baskısı altına girmiştir ve bunun neticesi olarak da 18. yüzyıl boyunca 1711 Prut savaşı hariç, yaptığı hemen tüm savaşları kaybetmiştir.¹⁸

15 Caner Sancaktar, “Balkanlar’da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.2, (Temmuz 2011): 28, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69529>, Erişim Tarihi: 06.02.2025.

16 İnalcık, *Türkler ve*, 33.

17 Sancaktar, *Balkanlarda Osmanlı*, 29-30.

18 Fahir Armaoğlu, *Türk Siyasi Tarihi*, Kronik Kitap, 6.bs. (İstanbul 2021), 19.

1768-1774 yıllarında Rusya ile yapılan savaşlar Osmanlı İmparatorluğu için tam bir bozgun oldu. Savaşı bitiren Küçük Kaynarca Antlaşması¹⁹ (1774)'na göre İstanbul'da bir Rus Ortodoks Kilisesi kuruldu ve buradaki Ortodokslar üzerinde Rusya'nın koruması (himayesi) tesis edildi...Böylece Rusya, Balkanlı Ortodoks milletler (Romenler, Bulgarlar, Sırp, Karadağlılar, Yunanlılar) üzerindeki nüfuzunu artırdı. Bu tarihten itibaren Rusya'nın, Ortodoks milletlerini, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtma ve örgütlenme çalışmaları hız kazandı.

Yani kısacası, 1683 Viyana Bozgunu'ndan itibaren Balkanlar'da üstünlük adım adım Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avusturya ve Rusya'ya geçmeye başladı.²⁰

Balkanlar; 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması, Rusya'nın bölge halklarını kışkırtması, Fransız İhtilali'nden itibaren milliyetçilik ve özgürlük duygularının kabarması ile birlikte etnik ve dini grupların birbirleri ile yoğun olarak çatıştığı bir bölge haline gelmiştir.

Sonuç olarak Osmanlı'nın kurduğu düzen sayesinde yüzyıllarca barış içerisinde yaşamış olan Balkan halkları, bozulan barış ortamı sonrası, ardı arkası kesilmeyen mücadeleler, savaşlar ve çatışmalar içerisine girmiş, can ve mal güvenliklerini kaybetmiş, etkileri günümüze kadar devam edecek birçok kitlesel göç²¹ hareketine maruz bırakılmıştır.

1.3. Ulus Devletlerin Kuruluş Döneminde Balkanlar

18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, 19. yüzyıl tüm dünyayı derinden etkileyen 1789 Fransız İhtilali ile birlikte siyasi, ekonomik ve sosyal yapıda köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Ünlü tarihçi İlber Ortaylı'nın da belirttiği gibi, Osmanlı açısından bu dönem "En uzun yüzyıl" olarak nitelendirilir.

19. yüzyıl Osmanlı tarihi, Osmanlı milletlerinin hepsi açısından özgün bir tarihtir. Bu milletler artık tarihlerini değiştirme, geleceklerini inşa etme sürecine girmişlerdir. 19 yüzyıl bütün Osmanlı camiasının en hareketli, en sancılı, yorucu, uzun bir asırdır. Geleceği hazırlayan en önemli olaylar ve kurumlar bu asrın tarihini oluşturur.²² 19. yüzyıl dünyadaki diğer toplumlar gibi Osmanlı toplumunun da Batı'nın askeri, ekonomik ve teknolojik üstünlüğünü kesin olarak kabul ettiği bir dönemdir.²³

Batı Avrupa dünyası 19. yüzyılda büyük bir endüstriyel gelişme yaşarken ve özellikle İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupalı Büyük güçler koloni politikalarıyla

19 Konuyla ilgili Bkz. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, 2.bs., (Ankara: TTK, 2020).

20 Sancaktar, *Balkanlarda*, 30-31.

21 Konuyla ilgili bkz. Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı*, çev. Fatma Sarıkaya, 4.bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), Kemal Arı, *Büyük Mücadele*, 1.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), Nüket Adıyeye, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), Hasan Taner Kerimoğlu, *Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914*, 1.bs. (İstanbul: Libra Kitap, 2015), Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, 3.bs. (İstanbul: Libra Kitap, 2018).

22 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 49.bs. (İstanbul: Kronik Kitap 2019), 7,34.

23 Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, 3.bs. (İstanbul: Libra Kitap 2018), 15.

tüm dünyayı ele geçirmeye çalışırken, çok uluslu Osmanlı Devleti Avrupa'ya karşı farkı kapatılamayacak oranda geri bulunuyordu ve çökme tehdidi altındaydı. Osmanlı'nın zayıflığı dünya ölçüsünde büyük güce erişen Rusya Çarlığı'na karşı yaptığı savaşlarda özellikle kendini göstermekteydi.

1789 Fransız İhtilali gibi önemli bir siyasi gelişim Avrupa ve dünya tarihi açısından bir kırılma noktasıydı. Artık insan hakları, özgürleşme, halkın kendi kaderini tayin etme hakkı Aydınlanma çağıının getirdiği Rasyonalizm/Akılcılık ile tek bir potada eritilerek yeni yüzyılın temel ilkesi olarak kabul gördü.

Fransız devrimi sonrasında monarşinin çöküşü; eşitlik, özgürlük ve adalet kavramlarının halka ait olduğu yönündeki düşüncüyü ortaya çıkardı. Böyle bir düşünce sistemi ilkel olarak İmparatorluk içinde yaşayan ulusların kendi kimliklerini keşfetmesine ve ulus-devlet anlayışı ile milliyetçilik olgusunun doğmasına sebebiyet verdi.²⁴

19. yüzyıl Balkan halkları için milli kimliğin inşası, milliyetçiliğin yayılması ve milliyetçi-ayrılıkçı ayaklanmaların gelişmesi dönemi²⁵ idi.

Milliyetçilik akımı en fazla Avusturya ve Osmanlı imparatorlukları gibi sınırları içinde çeşitli milletleri barındıran devletleri etkilemiştir. Kaldı ki bu etkilemenin yanında yine büyük devletlerin Osmanlı devletini yıkmak için milliyetçiliği de kendi politikalarının bir aleti olarak kullanmaları da vardır. Rusya'nın bütün Balkan Slavlarını bağımsızlığa kışkırtıp kendi kontrolü altında Panslavizm'i gerçekleştirmek ve Balkanlar'da bir Slav birliği kurmak istemesi bunun tipik bir örneğidir.²⁶

Kıta Avrupa'sında yaşanan bu gelişmelerin yanısıra Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok nedene bağlı olarak zayıflamasıyla²⁷ birlikte büyük güçlerin kışkırtması ve desteğini alan Sırlar, Yunanlar, Bulgarlar, Ulahlar ve Karadağlılar birbiri ardına bağımsızlık taleplerini dile getirerek isyan hareketlerine girişti. İlk isyan hareketi 1804 yılında Sırlar tarafından başlatıldı ve bunu diğer milletlerin isyan hareketleri takip etti.

19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı orduları art arda 1806-1812, 1828-1829, 1832-1833, 1839-1840, 1853-1856-1877-1878, 1897, 1911-1913, 1914-1918 ile 1919 ve 1923 yıllarındaki savaşlarda ve 1804, 1815-1817, 1821-1830, 1866-1868, 1875-1876 ile 1896-1897 yıllarındaki belli başlı isyanlarda çarpıştılar.²⁸

Bu savaşların birçoğundan yenilerek çıkan ve isyanları bastırmak için uğraş veren Osmanlı ordusu artık yorgun düşmüş ve caydırıcı bir güç olmaktan tamamıyla çıkmıştı.

Netice itibarıyla 19. yüzyılda Balkan milletlerinin her biri; İngiltere, Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın çıkar çatışmaları paralelinde, onların kışkırtması ve desteği ile çıkardığı isyanlar sonrası bağımsızlıklarını kazandı. Ancak Osmanlı egemenliğinden

24 Esra Özsüer, *Türkkokratia Avrupa'da Türk İmajı*, 2.bs. (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 132-133.

25 Sancaktar, *Balkanlarda Osmanlı*, 31.

26 Armaoğlu, *Türk Siyasi*, 19-20.

27 Konuyla ilgili bkz. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. Asırlarda)*, 6.bs. (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019).

28 Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı*, çev. Fatma Sarıkaya, 4.bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 6.

kurtulan bu milletler uzun yıllar boyunca büyük devletlerin nüfuz alanı haline gelmekten kendilerini kurtaramadılar.

Rusya'nın Pan-Slavizm politikası Bulgaristan ve Sırbistan'ın, Avusturya-Macaristan'ın stratejileri ise Romanya'nın bağımsızlığını kazanmasında büyük rol oynadı. İki büyük gücün Balkanlar üzerindeki mücadelesi bölgeyi adeta jeopolitik bir satranç tahtasına çevirmiştir. İngiltere ise Rusya'nın bu genişleme siyaseti karşısında Yunanistan'ın yanında yer alarak onun bağımsızlığa kavuşmasında başat rol oynamış, bölgede ben de varım demiştir.

19. yüzyıl başlarında Balkan coğrafyası üzerinde çözümler başlamış ve zincirin ilk halkasını oluşturan Yunanistan Osmanlı Devletinden 1829 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.²⁹ 19. yüzyılın ikinci yarısında itibaren ise Sırbistan, Bulgaristan, Romanya da bağımsızlıklarını ilan ederek Osmanlı Devleti'nden ayrılmışlardır.

Balkan slavlarının ulusçu hareketi ön planda kilisenin, 18. yüzyıldan itibaren gelişen ticaret burjuvazisinin ve giderek köylülerin katılmasıyla gelişti. Ortodoks Kilisesi, Hristiyanlık ve ulusçuluğun ideolojisini en azından birlikte yürütmüş ve ulusal kurtuluş hareketlerinde çok etkin bir rol oynamıştır.³⁰

18 yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk unsurun arasında ulusalcılığın doğuşundan henüz söz edilemezdi. 18. yüzyıl boyu ulusçuluk Balkanlara özgü bir ideolojydi.³¹

Milliyetçi düşüncelerin yaygınlık kazanıp kitleleşmeye başlamasına rağmen Balkan halkları bağımsızlıklarını elde edebilecek ekonomik ve askeri güçten yoksundular. Bu nedenle ulusal bağımsızlıklarını gerçekleştirebilmek için emperyal politikalar izleyen büyük devletlerin askeri ve siyasi desteklerini almaya çalıştılar. Bu kapsamda özellikle Osmanlı Devleti'ne yönelik yayılcı politikalar izleyen Rusya'nın dinsel ve ırksal yönden yakınlık duyduğu Balkan halklarının bağımsızlık mücadelesine destek verdiği bilinmektedir.³²

Rusya'nın Balkanlarda izlediği Panslavizm politikalarının etkisiyle 1804-1806 yılları arasında Birinci Sırp Ayaklanması, 1815-1817 yıllarında ise İkinci Sırp Ayaklanması gerçekleşti. Bu ayaklanmaların sonucunda Sırbistan "Özel Prenslük" statüsünü kazandı.³³ 1829 Edirne Antlaşması'yla Sırbistan'ın hukuken özerkliği, gerçekte ise bağımsızlığı kabul edildi. Sırbistan tam bağımsızlığını gerçey 1878 Berlin Kongresi'nde kazanacaktı ama bu özerklik kesin bir kopuştu ve Osmanlı yönetimi için parçalanmayı haber veren ilk ihtardı. İkincisi, yani Yunan ayaklanması sonucu Yunanistan'ın bağımsızlığı, devlet reform sancıları ve sarsıntıları arasında çaresizlikle kabul edilmiştir.³⁴

29 Özsüer, *Türkokratia*, 139.

30 Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun*, 63-65.

31 Ortaylı, *İmparatorluğun*, 72-75.

32 Hasan Taner Kerimoğlu, *Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914*, 1.bs. (İstanbul: Libra Kitap, 2015), 34.

33 Sancaktar, *Balkanlarda Osmanlı*, 31-32.

34 Ortaylı, *İmparatorluğun*, 83.

Bu isyana Osmanlı Devleti'ndeki Rumların kimi liderleri, piskoposlar, yerel toprak ağaları, belediye yetkilileri, gemi sahipleri ve haydut şefleri katılmıştı.³⁵

Yunan isyanı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı 1821 Mart ayında, Osmanlı Devleti'nin bazı görevlileri ve özellikle vergi memurlarının katledilmesiyle başladı. Bunu Nisan ayında Yunanistan'ın güneyindeki Mora'da yaşayan Türklere yapılan genel saldırılar izledi. Yunanlı eşkıyalar ve köylüler bulabildikleri Türklerin hepsini katlettiler. Türk ve Arnavut olan Osmanlı askerleri pusuya düşürülerek öldürüldü. Kalavyrtta ve Kalamata'da yaşayan Müslüman halk gibi, bazıları Yunanlıların kendilerini sağ bırakacağı vaadine kanarak teslim olmuşlardı. Ama onlar da öldürüldüler. Laconia Türkleri gibi birçokları da kaçarken yollarda katliama uğradılar. 1821 yılında, 26 Mart'tan Nisan 22'ye rastlayan Paskalya yortusuna kadar geçen sürede onbeş binden fazla (Müslüman) cana merhametsizce kıyıldığı ve Türklere ait üç bin kadar bağ eviyle yerleşim biriminin de yerle bir edildiği sanılıyor. Yunanlı Başpiskopos Germanos'un ilan ettiği gibi isyanın vatansever sloganı: "Hristiyanlara huzur! Konsüllere Saygı! Türklere ölüm" oldu. Yunanlılar tarafından kafır addedilen Yahudiler de Müslümanlar gibi kasten öldürüldüler.³⁶

1821 ve 1830 yılları arasında gerçekleşen Yunan isyanı Avrupalı büyük güçler tarafından yönlendirilmiş ve sonuca ulaştırılmıştır. Büyük güçlerin liderliğini ise XIX. ve XX. yüzyılın süper gücü olan İngiltere yapmıştır.

Bağımsız Yunanistan'ın kurulmasında en etkili güç olan İngiltere, Yunan isyanının şekillenmesinde ve çıkarları doğrultusunda sonuçlanmasında hiçbir müdahaleden çekinmeyerek Akdeniz'de etkili olmak isteyen ve Ortodoks inancını kullanarak Yunanlılar üzerinde hakimiyet kurma amacıyla olan Rusya'yı durdurmuştur. Bir yandan Osmanlı ile dostmuş gibi görünen bir yandan Yunan isyancıları destekleyen İngiltere Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı hakim olmasını da engelleyerek 20 Ekim 1827 yılında Fransız ve Rus donanmaları ile birlikte Navarin'de Osmanlı ve Mısır donanmasını yakmıştır. Böylece bitmek üzere olan isyana yeniden can vererek Yunanistan için bağımsızlığa giden yolu bütünüyle açmıştır.³⁷

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu müttefik donanmasını Navarin limanında demirli Osmanlı-Mısır donanmasını yakmaya yönelten nedenlerin başlıcaları, modernleşen ve güçlenen ordusu ile Mısır valisinin Yunanistan'da otorite kurmasından duyulan korkudur. Çünkü Babıali'nin Yunanlılara vermediği özerkliği, muhtemelen Girit ve Mora valiliği kendisine vaat edilen Mehmet Ali Paşa zorla elde edip Yunanistan'a yerleşecekti.³⁸ Tabii bu durum bölgede çıkarları söz konusu olan İngiltere, Fransa ve Rusya açısından kabul edilemezdi.

Bir yıl sonra Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Rusya'nın üstünlüğüyle sonuçlanan savaşın ardından 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Barış Antlaşması imzalandı.

35 Sallahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*, 1.bs. (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011), 29.

36 McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, 10-11.

37 Demirhan, *İngiltere'nin Balkan*, 13-14.

38 Ortaylı, *İmparatorluğun*, 85.

Bu antlaşmada Yunanistan'ın özerkliği kabul edildi. 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolü ise Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıdı. Ayrıca Protokol, Sırbistan, Eflak ve Boğdan bölgelerinin özerkliğini genişletti. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın baskıları sonucunda Osmanlı Devleti, 24 Nisan'da bu kararları kabul etmek zorunda kaldı. 7 Mayıs 1832'de ise Londra Konferansı sonucunda bağımsız Yunanistan Krallığı resmen kurulmuş oldu.³⁹

Bugün 1830 yılından bu yana bağımsız olarak yaşayan bir Yunanistan varsa bunun önde gelen mimarı, kuşkusuz İngiltere'dir. Zira İngiltere tercihini Rusya'nın kontrolünde Osmanlı'ya bağlı bir özerk Yunanistan yerine; küçük, bağımsız ve gerektiğinde İngiliz çıkarları için kullanılabilir bir Yunanistan'dan yana yapmıştır.⁴⁰

Eflak ve Boğdan bölgelerinde 1821-1826, 1848 yıllarında ve Bulgaristan'da 1835-1841, 1850 yıllarında kitlesel ayaklanmalar gerçekleştirildi. 1856 Paris Antlaşması'nda Eflak ve Boğdan bölgeleri "Özerk Prenslik" statüsü kazandı. Bu iki özerk prenslik, üç yıl sonra "Eflak ve Boğdan Özerk Prensliği" adı altında birleşti ve ardından 1866'da "Özerk Romanya Prensliği"ne dönüştü.⁴¹

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Ocak 1878'de ateşkes yapıldı. Aynı yılın Mart ayında Rusya Ayastefanos'ta (Yeşilköy) barış koşullarını dikte etti. Barış koşulları Osmanlı İmparatorluğu için yenilgi kadar yıkıcıydı. Romanya, Sırbistan ve Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen bağımsız oldular. Ege Denizi'ne kadar varan oldukça büyük bir bölge Büyük Bulgaristan Prensliği oldu. Bulgaristan Osmanlılara bağlı kalacaktı ama iki yıl süresince Rusya tarafından idare edilecekti. Böylece Rusya, Ege Denizi'ne ulaşmış olacaktı ve Osmanlı başkenti Rus tehdidi altında kalmaya devam edecekti.

Rusya'nın Akdeniz'e ulaşması Avrupalı büyük güçlerin çıkarları için büyük bir tehdit anlamına geliyordu. Özellikle İngiltere açısından Doğu Akdeniz'in kontrolü Hindistan ticaret yolu için büyük bir öneme sahipti. Bunun üzerine İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya ve Almanya, Rusya'yı Ayastefanos kararlarını yeniden gözden geçirme geçirilmesine zorladı. Bu ülkelerin temsilcileri Berlin'de toplandı.⁴²

Kongre (13 Haziran-13 Temmuz 1878) sonunda imzalanan Berlin Barış Antlaşması kararlarına göre Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kendi bağımsız krallıklarını kurdular. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk Bulgaristan Prensliği kuruldu. Resmi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan Bosna-Hersek'in fiili yönetimi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakıldı. Yunanistan'ın topraklarının genişletilmesine karar verildi. Bu karara dayanarak 1881'de Yunanistan Tesalya'yı aldı. Dobruca'nın büyük bölümü Romanya'ya, güneyi ise Özerk Bulgaristan Prensliği'ne bırakıldı. Ayrıca Niş, Sırbistan'ın eline geçti. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı toprakları Makedonya ve Arnavutluk ile sınırlı kaldı.⁴³

39 Sancaktar, *Balkanlarda*, 32.

40 Demirhan, *İngiltere'nin*, 14.

41 Sancaktar, *Balkanlarda*, 32.

42 Hacısalihioğlu, *Jön Türkler*, 29.

43 Sancaktar, *Balkanlarda*, 33.

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma tehlikesi 1878'den sonra ne kadar belirgin bir hale geldiyse, genç Balkan devletlerinin dış politikalarının milliyetçi irredantizmin⁴⁴ çıkmazına batmaları o kadar kaçınılmaz oldu.⁴⁵

1908 yılında İkinci Meşrutiyet ilan edildiğinde, devlet içindeki iktidar mücadelesini ve Balkanlar'daki otorite boşluğunu iyi değerlendiren Özerk Bulgaristan Prenslüğü bağımsızlığını ilan etti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Bosna-Hersek'i resmen ilhak etti. Dört yıl sonra Yunanistan-Sırbistan-Bulgaristan-Karadağ ittifakı Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı.⁴⁶

Yeni kurulan Balkan devletlerinin ele geçirdikleri topraklarda yaşayan Türk ve Müslüman kesimlerine baskı uygulayıp onları göçe zorlamaları, Balkan coğrafyasından Anadolu'ya yönelik kitlesel göçlerin yaşanmasına neden oldu. En kötü örnekleri Balkan savaşları sırasında yaşanan bu "etnik temizlik" yöntemlerinin Osmanlı kamuoyunda tepkiler doğurduğu ve intikam hisleri uyandırdığı⁴⁷ bir gerçektir.

1.4. Savaşlar Döneminde Balkanlar

1.4.1. Balkan Savaşları

20'nci yüzyıl Balkan tarihi, dünya tarihinde ayrı bir konuma sahiptir. 20'nci yüzyıl tarihini belirleyen büyük ölçüde Balkanlar'dır. 19'uncu yüzyılın tüm umutlarını çökerten Cihan Harbi Balkanlardaki gelişmelerin fitilledığı bir dünya savaşıdır.

Türkiye tarihinde de Balkan Savaşları'nın ayrı bir anlamı vardır. Harb-i Umumi, Cihan Harbi ya da Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 yılları arasında dünyayı kasıp kavuran savaştır. Osmanlı için Balkan Harbi sonun başlangıcıdır. Türkiye Cihan harbine bir anlamda Balkan Harbiyle başlamış ve Milli Mücadele ile sona erdirmiştir.⁴⁸

1699 yılında imzaladığı Karlofça Antlaşması'ndan itibaren girdiği birçok savaşta yenilerek geri çekilen ve neredeyse dağılmanın eşiğine gelen Osmanlı Devleti, en büyük hezimetini bu bölgede 1912-1913 yılları arasında girdiği Balkan Savaşları'nda yaşamıştır. Üç kıtaya yayılmış büyük bir İmparatorluk yaklaşık üç hafta içerisinde Rumeli'deki topraklarının 2/3'ünü kaybetmiştir.

Balkan Harbine kadar Osmanlı Devleti ekonomik gücünü ve insan kaynağını büyük ölçüde Balkanlar'dan elde etmiştir.⁴⁹ Balkan coğrafyası anılan dönemde adeta Osmanlı Devleti'nin omurgasını teşkil etmektedir. Söz konusu bölgenin kaybı Osmanlı

44 İredantizm: Dil, gelenek, görenek ve çeşitli kültür değerleri bakımından bir birlik gösterdiği halde anayurt dışında kalmış halkın yaşadığı toprakları, anayurt sınırları içine almak düşüncesi. (Hacısalihioğlu, *Jön*, 40).

45 Hacısalihioğlu, *Jön Türkler*, 40.

46 Sancaktar, *Balkanlarda*, 33.

47 Kerimoğlu, *Osmanlı Kamuoyunda*, 37.

48 Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, çev. Mehmet Tanju Akad, 1.bs. (İstanbul: Homer Kitapevi, 2003), VII.

49 Yılmaz Öztuna, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, (İstanbul: Babiali Kültür Yayınevi, 2006), 9.

açısından büyük bir yıkımdır.⁵⁰ Üstelik bu yıkım sadece ekonomik ve insan gücü kaybı ile de sınırlı kalmamış Devlet-i Aliye Osmaniye'nin önemli ölçüde prestij kaybına da neden olmuştur.

Osmanlı tarihinin en büyük kaybı olan Rumeli ve Balkanlar bölgesi iki önemli savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Bunların ilki Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak anılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, diğeri ise 1912-1913 yılları arasında cereyan eden Balkan Savaşlarıdır.

1876 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan başlayarak Balkan Harbi ile noktalan süreç Osmanlı'nın batı cenahını tümünden çökertmiştir. Bu omurganın yitirilişi Osmanlı Devleti'nin de sonu olmuştur.⁵¹ Söz konusu savaşlarla beraber Tuna boyları ve Adriyatik bölgesi tamamen terkedilmiştir.

1912-1913 yıllarında yaşanan savaşların temel nedeni milliyetçilik akımlarının yarımada yayılması sonucu 19. yüzyılda başlayan "ulus-devlet" kurma projeleridir. O güne değin Osmanlı yönetimi altında "Millet Sistemi" çerçevesinde bir arada yaşayan Balkan halkları ulusçuluk düşüncesinin etkisiyle ulusal kimliklerini benimsemeye başladılar. Fakat Balkan uluslarının üzerinde hak iddia ettikleri topraklarda birbirleriyle çelişen çıkarları bulunmaktaydı bağımsız bir Yunan, Sırp ve Karadağ devletinin kurulmasıyla özerk bir Bulgaristan'ın oluşturulmasından sonra Balkan ulusları arasındaki egemenlik mücadelesi şiddetlendi.⁵²

Balkan Savaşları'nın sebeplerini 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında yapılan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarına kadar götürmek mümkün olsa da genel olarak şu şekilde ifade edebilir:

- 1) Fransız İhtilali'nin başta Milliyetçilik olmak üzere bütün dünyaya yaydığı Hürriyet ve Eşitlik gibi fikir akımları,
- 2) Rusya'nın bölge üzerinde emelleri, Balkan Slavlarını kışkırtması ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile süregelen rekabeti,
- 3) Balkan Devletleri'nin toprak kazanma ve büyüme düşünceleri,
- 4) Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık, ülke toprakları üzerinde birbiri ardına patlak veren ayaklanmalar,
- 5) Osmanlı Devleti'nin zayıf ekonomisi ve yeterli askeri gücünün bulunmaması,
- 6) Bölge devletleri arasında Selanik, Kosova, Manastır başta olmak üzere Makedonya toprakları üzerindeki hak iddiaları.

Bulgar, Sırp ve Yunan taleplerinin hemen hepsi, Berlin Antlaşması'yla tekrar Osmanlı Devleti'ne bırakılan Makedonya bölgesinde üzerinde düğümleniyordu. Bütün

50 Konuyla ilgili bkz. Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik*, 4.bs. (İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2020), Tevfik Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele I-II*, 3.bs. (Ankara: TTK, 1992). Atilla Güler, *Balkanlara Hüzünlü Veda Balkan Harbi 1912-1913*, 5.bs.(Ankara: Galeati Yayıncılık, 2020).

51 Hall, *Balkan*, VII.

52 Kerimoğlu, *İttihat Terakki*, 331.

bu devletler Makedonya'yı ele geçirmek için hem birbirleri ile hem de Osmanlı Devleti ile mücadeleye giriştiler. Bu maksatla Sırp Sava, Bulgarlar İMDO, Yunanlılar ise Etniki Etery örgütleri ile kanlı terör eylemleri yapmak suretiyle bölgede istikrarsızlığı arttırdılar.⁵³

1902 ve 1903'te Bulgarlar Makedonya'da isyanlar çıkardılar. İsyancı Bulgarların toplu bulunduğu Manastır Vilayetinde kanlı geçti. 3'ncü Ordu ve Türk Jandarmasını aylarca uğraştırdı.⁵⁴ 1903 yılında Makedonya'daki terör olaylarında 5328 Türk öldürülmüş, 198 kasaba yakılıp yakılmış, 30.000 Makedonyalı Bulgaristan'a kaçmış, 71.000 kişi evsiz kalmış, yaklaşık olarak 6.000 Makedonyalı ölmüş ve 1500 kişi de siyasî tutsak alınmıştı.⁵⁵

Dağılımın eşliğinde olan Osmanlı Devleti'ni kurtarma arayışlarının arttığı bu dönemde Jön Türkler'in ve 1889 yılında kurulan İttihat Terakki Cemiyeti'nin kötü gidişata son vermek gayesiyle yürüttüğü faaliyetler dikkat çekici olmuştur. Osmanlıcılık anlayışının yükseldiği bu yıllarda 1908 yılında İTC'nin baskısıyla Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve 1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşı bahane edilerek II.Abdülhamit tarafından kapatılan Meclis'in yeniden açılması da kötü gidişata engel olamamıştır.

Genç ve devlet yönetimi tecrübesinden yoksun İttihat ve Terakki yönetiminin yaptığı hatalar ve hükümetlerin sıkça değişmesi sonucu Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinde ayaklanmalar çıkmaya başladı. Balkanlar'da Müslüman Arnavutlar isyan ettiler. Hükümet meseleye politik çözüm getirmek yerine sert bir tavır takındı. Böylece Balkanlar'da Türklerin beraber hareket edebileceği tek kavim de gözden çıkarılmış oldu.⁵⁶

Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıkların çözmek ve bölge üzerindeki Rus politikalarının hayata geçirilebilmek için Rusya, 1911'de harekete geçti. Aynı yıl içerisinde patlak veren Osmanlı-İtalya Trablusgarp Harbi de Balkan Devletlerinin bir araya gelmesi için bir fırsat yarattı. Netice itibarıyla 1911 yılında Ruslar'ın arabuluculuğu ve teşvikiyle başlayan süreç sonunda 13 Mart 1912'de Bulgarlar ve Sırp Sava arasında, 1910 yılında Yunanistan'da iktidara gelen Venizelos'un izlediği proaktif politikalar neticesinde aralarında büyük husumetler ve anlaşmazlıklar olan Yunanlılar ve Bulgarlar arasında da 29 Mayıs 1912'de ittifak antlaşması imza edildi. Ayrıca Haziran 1912'de Bulgaristan-Karadağ arasında, 6 Ekim 1912'de de Sırbistan-Karadağ arasında ittifak antlaşmaları imzalandı. Böylece söz konusu bu devletler arasında «Balkan İttifakı» tesis edilmiş oldu.⁵⁷

Osmanlı imparatorluğu Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan'dan oluşan gevşek bir Balkan devletleri ittifakına karşı savaştı. Birinci Balkan Savaşı Ekim 1912'de başladı.⁵⁸ İlk olarak Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp

53 Sait Karaduman, "Birinci Balkan Harbi", *K.K.K. K.H.O Harp Tarihi Ders Notları II içinde*, (Ankara: KHO Matbaası 2016), 9-10.

54 Öztuna, *Avrupa Türkiye'sinin*, 86.

55 Balkan Harbi. I. Cilt, (Gnkur. Basımevi, Ankara, 1998), 39.

56 Karaduman, *Birinci Balkan*, 11.

57 Karaduman, 14.

58 Hall, *Balkan Savaşları*, 1.

nedeniyle İtalya ile savaşta olmasından yararlanan Karadağ, 8 Ekim 1912'de Osmanlı devletine savaş ilan ederken bağlaşıklar, 13 Ekim'de Osmanlı Devleti'nden kabul edilmesi zor birtakım isteklerde bulundular. Müttefiklerin istekleri arasında imparatorluğu meydana getiren milletlerin etnik özerkliğinin bütün sonuçlarıyla onaylanması, Osmanlı parlamentosunda her bir milletin nüfusuyla orantılı olarak temsil edilmesi, Hristiyanların askerlik hizmetini kendi yerlerinde yine Hristiyan kadrolarda yapmaları, Hristiyan nüfusu da bulunan vilayetlere büyük devletlerce onaylanan İsviçreli veya Belçikalı valilerin atanması gibi talepler bulunuyordu. Taleplerinin Osmanlı hükümeti tarafından dikkate alınmaması üzerine bağlaşıklar 18 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler.⁵⁹

Osmanlılara karşı mücadelenin belkemiğini teşkil eden Bulgarlar 22 Ekim'de Kırkkilise'de (Kırklareli) arkasından (28 Ekim-3 Kasım'da) Lüleburgaz'da Osmanlı'yı yenilgiye uğrattılar. Osmanlılar İstanbul'dan önceki son savunma hatları olan Çatalca'ya kadar gerilemek zorunda kaldılar. Batıda ise Sırlar (24-26 Ekim'de) Kumanova'da Osmanlıları yenip Adriyatik'e doğru ilerlediler ve 18 Kasım'da Manastır'ı ele geçirdiler. Osmanlı kuvvetlerinden fazla direniş görmeyen Yunanlılar, Güney Makedonya'da ilerleyip büyük liman şehri olan Selanik'i 8 Kasım'da Bulgarların şehre ulaşmasından bir gün önce ele geçirdiler. Aralık 1912'de hala Osmanlı'nın elinde kalan yerler, hepsi de muhasara altında bulunan İşkodra, Yanya ve Edirne şehirlerdeydi. Osmanlı sadece 2 ay süren çatışmalar sonucunda Avrupa'daki toprakların hemen tamamını kaybetmişti. Nisan 1913'e gelindiğinde Osmanlı'nın elinde kalan üç şehir de düştü. 5 Mart'ta Yanya Yunanlılara, 26 Mart'ta Edirne Bulgarlara ve 22 Nisan'da İşkodra Karadağ'a bırakıldı.⁶⁰

Aralık 1912 tarihinde yapılan ateşkesle 1913 Ocak'ına kadar savaşa ara verildi. Çatışmalar Arnavutluk'ta iki kuşatılmış kentte (İşkodra ve Yanya), Trakya'da kuşatılmış bir kentte (Edirne) ve Doğu Trakya'da, 1913 ilkbaharına kadar devam etmek üzere yeniden başladı.⁶¹

Edirne'yi kaybetmemek uğruna Babıali baskısıyla yönetimi ele geçiren İttihatçılar savaşın kötü gidişatına engel olamadılar ve 14 Nisan'da Çatalca Mütarekesi, 30 Mayıs'ta da Londra Barışı'yla Edirne'nin Bulgaristan'a verilmesini kabullenmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte kısa bir süre sonra galip Balkan Devletleri arasında çıkan İkinci Balkan Savaşı'ndan faydalanan İttihatçı hükümet 1908 Devrimi'nin beşinci yıl dönümünde Edirne'yi geri almayı başardı. Balkan Savaşları'nın sonunda 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgaristan'la İstanbul, 14 Kasım 1913 tarihinde Yunanistan'la Atina Antlaşmaları imzalanarak barış ortamına dönüldü.⁶²

Birinci Balkan Savaşı, Osmanlı'ya karşı birliğe giren Balkan devletlerinin zaferiyle sonuçlanırken, İkinci Balkan Savaşı ise bölge devletleri arasındaki çıkar çatışmalarını ortaya koymuştur.

59 Kerimoğlu, *İttihat Terakki*, 332.

60 McCarthy, *Ölüm ve*, 144.

61 Hall, *Balkan Savaşları*, 1.

62 Kerimoğlu, *İttihat Terakki*, 341.

Balkan savaşları Osmanlı Devleti açısından ne kadar yıkıcı olmuş ve telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurmuşsa, Balkan İttifakı içerisinde yer alan ülkeler açısından ama özellikle de Yunanistan açısından o denli büyük kazançlar sağlamıştır.

3 Şubat 1830 Londra Protokolü ile o dönem Avrupa'nın üç büyük devleti olan Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'nın garantörlüğünde kurulan bağımsız Yunan Devleti'nin ilk sınırları 1832 yılında Peloponez (Mora Yarımadası), Rumeli (Orta Yunanistan) ve Kiklad adalarını içine alan ufak ve yoksul bir toprak parçasıydı. 1832 yılında Balkan Yarımadasının güneyinde Mutlak Monarşi biçiminde kurulan Yunanistan, Epir (Arta'ya kadar) ve Teselya'nın (1881) alınmasına kadar, elli sene Osmanlı topraklarından koparılan bu dar Balkan sınırları içinde varlık gösterdi. Mora İsyanı'ndan sonra kazanılan söz konusu topraklar aslında Yunan tahayyülünde “bir karış toprak” olarak nitelendiriliyor ve sahip olunması gerekenin çok altında görülüyordu. Oysa Helenizm'in (Yunanlılığın) sahip olduğu düşünülen en geniş toprakları bu dar ve çorak sayılan ilk Yunan Krallık topraklarının dışında yer almaktaydı. Yunanlılar için yeterli görülmeyen söz konusu toprakların dışında var olduğuna inanılan Helenizm ileriki süreçte “Megali İdea” (Büyük Düş) ulus düşü etrafında kümelenecek bir hedefe dönüşecekti.

Mora İsyanı sonrasında sahip olduğu toprakların sınırları içinde Yunanlılar kendilerini dar bir kalıba sıkışmış bir ulus görüyordu. Nitekim 14 Ocak 1844 yılında ilk defa Yunan meclis kürsüsünde İoannis Kolletis tarafından dile getirilen Megali İdea o dönem henüz kavramın içini dolduramadıkları bir iredenta fikrine sahipti.⁶³

Yunanistan'ın ilk Başbakanlarından birisi olan Kolletis, mecliste yaptığı konuşmasında Megali İdea'yı şu sözlerle tanımlıyordu:

“Yunanistan Krallığı, bütün Yunanistan değildir; o, Yunanistan'ın sadece küçük ve en fakir parçasıdır. Yunanlı da sadece kraliyet sınırları içinde yaşayan Yunanlı değildir; Yanya'da, Selanik'te, Serez'de, Edirne'de, Konstantinopolis (İstanbul)'te, Trabzon'da, Girit'te, Sisam'da yaşayan ve tarihin herhangi bir döneminde ve hangi topraklarda yaşamış olursa olsun, Yunan ırkına mensup olan herkes Yunanlıdır... Helenizm'in iki büyük merkezi vardır: Atina ve Konstantinopolis; Atina sadece kraliyetin başşehridir, Konstantinopolis ise bütün Helenlerin sevinci ve ümidi olan büyük başkenttir.”⁶⁴

Yunan Türkolog Dimitris Kitsikis Megali İdea'yı, “Ege'yi bir Yunan denizi haline getirip, iki kıtaya ve beş denize açılan Yunanistan'ı gerçekleştirme ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden yaratma düşüncesi” olarak ifade etmektedir. Kitsikis'in bu tanımı ağırlıklı olarak coğrafi konum üzerinde yoğunlaşmıştır. Megali İdea'yı siyasal anlamda irksal bir nefret ve Türkler aleyhinde toprak genişletmek olarak tanımlayan yazar, bu fikrin Batılı aydınlar tarafından Yunanlıların aklına sokulduğunu ve Batılı diplomatlar tarafından da gerçekleştirilmeye itildiğini ifade etmektedir.

63 Özsüer, *Türkokratia*, 140-142.

64 M.Murat Hatipoğlu, “Elefterios Venielos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları içinde*, (Ankara: Gnkur. Basımevi, 1986), 456.

Megali İdea politikasının romantik milliyetçilerin savunduğu bir görüş olmaktan çıkıp tam anlamıyla bir uygulama alanı bulması 1909'daki askeri müdahalenin ardından iktidara taşınan Eleftherios Venizelos aracılığıyla gerçekleşmiştir. Balkan savaşları ile yeniden dirilen ya da uygulama alanı bulan Megali İdea, E.Venizelos'un aktif dış politikasıyla romantik bir düş olmaktan çıkıp, yeni toprak kazanımlarıyla Yunanistan'ı Akdeniz'de önemli bir güç haline getirmiştir.⁶⁵

Siyasi kariyerini Girit Adası'nda, 1897 (Akrotiri) ve 1905 (Therisso) yıllarında katıldığı ve hatta önde gelen liderlerinden biri olduğu isyanlar ile Yunanistan'da 1909'da yapılan Gudi Askeri darbesine borçlu olan Venizelos, 1910 yılında Yunanistan Başbakanı oldu.

İktidarda olduğu dönemde "*Megali İdea Rüyacısı*" ve "*Megali İdea'yı ete kemiğe büründüren lider*" olarak anılmış olan Girit'li siyasetçi⁶⁶ Venizelos'un Yunanistanı, Balkan Savaşları'nın sonunda Londra (30 Mayıs 1913), Bükreş (10 Ağustos 1913) ve Atina (14 Kasım 1913) anlaşmalarıyla, Girit Adası dahil olmak üzere, topraklarını hemen hemen iki kat genişletmişti; Güney Epir'i, Selânik dahil Makedonya'nın büyük bir bölümünü ve Ege Adaları'nın bir kısmını elde eden Yunanlılar, yüzölçümlelerini 65.000 km. kareden 118.000 km. kareye çıkarırken, nüfuslarını da ele geçirdikleri topraklarla birlikte 2.666.000'den 4.363.000'e yükseltmişlerdi.⁶⁷

Balkan Savaşları'nın en önemli sonuçlarından birisi yaşanan toprak kayıpları ve bu kayıplara bağlı olarak ortaya çıkan göçlerdir. Osmanlı Devleti bir yıl kadar kısa bir süre içerisinde Avrupa'daki topraklarının çok büyük bir bölümünü (*İstanbul hinterlandı dahil %83'ünü*) ve nüfusunun büyük bir kısmını (*çoğu Hıristiyan 4 milyon kişi olmak üzere %69'unu*) kaybetti. Ancak kayıplar bununla da sınırlı kalmadı. Çünkü ele geçirdikleri topraklar üzerinde türdeş bir nüfus yapısı oluşturmayı hedefleyen Balkan devletleri, sınırları içinde kalan Müslüman nüfusu göçe zorladılar. Bu nedenle de Balkan savaşları sonrasında kaybedilen topraklardan Anadolu'ya yönelik göçler yaşandı.

Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçlerin temel nedenleri arasında Müslüman halka yapılan baskı ve zulümler, dini ve ekonomik sebepler önemli rol oynamaktaydı. Özellikle Bulgarlar ele geçirdikleri topraklarda yaşayan Müslüman halka din değiştirmeleri doğrultusunda baskı yapmışlardır.⁶⁸

1.4.2. Birinci Dünya Savaşı

Sanayi Devrimi sonrası 19. ve 20. yüzyılda Avrupa'nın egemen güçleri arasında başlayan sömürge yarışı, milli birliğini 1861 yılında sağlayan İtalya ile 1871 yılında

65 Çağla D. Tağmat, "*Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri*", Türk ve Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler Dağlar Dağlar Viran Dağlar içinde, ed. Yeliz Okay, (İstanbul: Doğu Kitapevi, 2014), 100,105.

66 Nilüfer Erdem, "*Megali İdea Hayali*", Yunan Algısında Türk İmgesi Kökenleri ve Dostluk İçin Kültürel Çıkış Yolları, ed. Mustafa Kaymakçı, Cihan Özgün, Nilüfer Erdem (Konya: Eğitim Yayınevi, 2021), 248.

67 Hatipoğlu, *Eleftherios Venielos'un*, 462.

68 Kerimoğlu, *İttihat Terakki*, 336-337.

sağlayan Almanya'nın da katılmasıyla ivme kazanmıştı. Bu sömürge yarışı hem karada hem de denizde silahlanma yarışını da beraberinde getirdi. Karada en önemli rekabet alanı Balkan toprakları ve Osmanlı toprakları üzerinde yaşanmaktaydı.

I. Dünya Savaşı'nın nedenleri konusunda, bilim adamları ve tarihçiler arasında bitmek tükenmek bilmeyen bir tartışma ve bir o kadar da araştırma vardır. Ancak Oral Sander'e göre savaşın temel Nedenleri; 1. Emperyalizm, 2. Almanya'nın Güvenlik Sorunu, 3. Değişken Güç Dengesi ve Uluslararası Güvensizlik, 4. Uluslararası Örgütlenmenin Olmaması, 6. Osmanlı Mirası Üzerinde Çatışmadır.⁶⁹

Birinci Dünya Harbi geniş çaplı, Balkanların çok ötesine geçen, Japonya ve son aşamasında ABD'nin de dâhil olduğu küresel nitelikte bir savaştır. Bu savaş aslında İngiltere ile Almanya arasında yaşanan rekabet ve güç mücadelesinin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Savaşa dâhil olan diğer güçler, ya kendi durumlarını muhafaza etmek için, ya da beklentileri doğrultusunda fırsat doğarsa, irili ufaklı hedefleri gerçekleştirmek üzere pozisyon almışlardır.⁷⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri aşağıdaki 4 başlık altında incelenebilir:

- 1) Alsas-Loren Sorunu,
- 2) Almanya'nın Sömürge Siyaseti ve Bloklaşma,
- 3) İngiltere ve Almanya'nın Denizler Üzerindeki Rekabeti,
- 4) Balkanlardaki Gelişmeler ve Milliyetçilik.⁷¹

I.Dünya Savaşı bir anlamda Balkanlarda yaşanmış olan bir takım siyasi gelişmelerin bütün dünyayı etkileyerek meydana getirmiş olduğu küresel nitelikteki ilk büyük harptir. Bölge, ileride ele alınacağı gibi jeostratejik ve jeopolitik özellikleri nedeniyle Düvel-i Muazzama'nın çıkar çatışmalarına sahne olmaktadır. Büyük güçler arasındaki sorunların birçoğu bu bölgede doğdu ve büyüdü. Sonuçta savaş bu bölgede patlak verdi, tüm dünyaya yayıldı ve en şiddetli çatışmalar burada yaşandı.

Savaşın fitili ise 28 Haziran 1914 günü Arşidük Ferdinand'a Bosna Hersek'te gerçekleştirilen bir suikast sonrası ateşlendi. Avusturya 28 Temmuz 2014'te Sırbistan'a savaş ilan etti. Müteakiben Almanya, Fransa, Rusya, İngiltere karşılıklı olarak birbirlerine savaş ilanında bulundular. Böylece Kıt'a Avrupası'nda 1'inci Dünya Savaşı başladı. Savaşa ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Romanya, İtalya ve Yunanistan da dahil oldu.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı öncesi İngiltere ve Fransa'yla ittifak yapmak için birtakım girişimlerde bulunduysa da yapılan görüşmeler sonuçsuz kaldı.⁷² Çünkü bu küresel savaş öncesi İtilaf Devletleri'nin hedeflerinden birisi de bizatihi Osmanlı

69 Oral Sander, *Siyasi Tarih I İlkçağlardan 1918'e*, 23.bs. (Ankara: İmge Kitapevi 2012), 633-652.

70 F.Rezzan Ünalp, "Birinci Dünya Harbi Öncesi Gelişmeler ve Tarafların Tutumu", *K.K.K. K.H.O Harp Tarihi Ders Notları II içinde*, (Ankara: KHO Matbaası 2016), 75.

71 Ünalp, 77-79.

72 Ünalp, 76.

Devleti'nin kendisiydi. Avrupa'nın "Hasta Adamı" olarak görülen devlet için İtilaf Devletleri'nce paylaşma planları çoktan yapılmıştı.

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti Almanya'ya yanaştı. Almanlarla yapılan İttifak antlaşması, Almanlar'ın Ruslara savaşa ilan etmesinden bir gün sonra yani 2 Ağustos 1914 tarihinde⁷³ İstanbul'da Sadrazam Sait Halim Paşa ve Alman Büyükelçisi Wangenheim tarafından imzalandı.⁷⁴

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda daha çok Almanlar'ın çıkarları doğrultusunda ve birbirinden farklı birçok cephede savaşmak durumunda kaldı. Bu cephele; (1) Doğu (Kafkas) Cephesi, (2) Batı Cephesi (Balkanlar) Galiçya, Romanya ve Makedonya, (3) Çanakkale, (4) Güney Cephesi (Irak, İran, Filistin-Suriye, Kanal-Sina, Hicaz-Yemen) idi.⁷⁵

Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşına Almanya, Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan ile ittifak yaparak girmesinin nedenleri arasında; 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ve özellikle de Balkan Harbi sonunda Kafkasya ve Balkanlarda kaybettiği büyük toprakların en azından bir kısmını yeniden ele geçirmek⁷⁶, sarsılan devlet otoritesini yeniden tesis etmek ve girdiği birçok savaştan yenilerek çıkmasından dolayı kaybettiği prestijini tekrar kazanmak, dağılıp parçalanmaktan kurtulmak düşüncesi vardı. Ancak yaşanan süreç Osmanlı Devleti'ni yıkılmaktan alıkoyamadı ve savaş sonunda mağlup olan ülkeler safhasına yerleştirdi. Sevr Antlaşması bu kadim devletin fiili olmasa da hukuki olarak varlığını sonlandırdı.

Başbakan Venizelos liderliğinde Balkan Savaşlarından büyük bir kazançla çıkan Yunanistan ise savaşa Kral Konstantin'in tüm karşı koymasına rağmen İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla 1917 yılında dahil olabildi. 1915 yılında iktidardan düşen Venizelos ile Kral Konstantin arasında yaşanan uzun süreli gerilim ve fikir ayrılığı ülkenin yaklaşık iki yıl süreyle "Milli Bölünme" yaşamasına sebebiyet verdi. İngiltere bu süreçte Venizelos'un yanında tavır aldı ve savaşa dahil olması karşılığında ona Kıbrıs dahil olmak üzere Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu bir kısım toprakları verme taahhüdünde bulundu. Atina merkezli Kral Konstantin taraftarı hükümet ile Selanik'te ülkenin yönetimini ele aldığını beyan eden Venizelos liderliğinde teşekkül eden hükümet adeta iki başlı bir Yunanistan yarattı.⁷⁷

Çanakkale Savaşı yenilgisinden sonra 1916 yılında ordularını bu bölgeden çekerek Sırbistan cephesine sevk etmek isteyen İngiliz ve Fransızlar, askerlerini Fransa'nın emir komutasında, Selanik bölgesine çıkarttı. Müttefiklerin yanında savaşa dahil olmak isteyen Venizelos'un tavsiyesiyle ülkeyi abluka altına alan İngiltere ve Fransa'nın uyguladığı ekonomik ambargolar nihayet 1917 yılında neticesini verdi.

73 F.Rezzan Ünalp, "Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi ve Sarıkamış Harekatı", *K.K.K. K.H.O Harp Tarihi Ders Notları II içinde*, (Ankara: KHO Matbaası 2016), 99.

74 Bingür Sönmez ve Reyhan Yıldız, *Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış*, 10.bs. (İstanbul: Boyut Yayıncılık 2018), 43-47.

75 Ünalp, *Osmanlı Devleti'nin*, 100.

76 Ünalp, *Birinci Dünya Harbi*, 96

77 Gürhan Yellice, "Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale'den Milli Bölünmeye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32, (Temmuz 2016): 205-242.

Kral Konstantin ülkeyi terk etti ve “Megali İdea” hayallerini peşinden koşan Venizelos, İngiltere ve Fransa’nın sağladığı destek ile yeniden iktidara gelerek ülke yönetiminin resmen ele aldı. Yunanistan geçte olsa 1917 yılında İtilaf Devletlerinin yanında savaşa dahil oldu.⁷⁸ 1918 yılında İttifak Devletleri’nin yenilgisiyle biten savaş sonrası Yunanistan kazananlar tarafındaydı ve 1919 yılında düzenlenen Paris Konferansı’nda⁷⁹ pastadan pay almak üzere masadaki yerini aldı. Yunanistan için 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in işgali ile başlayan ve 9 Eylül 1922 tarihinde büyük bir hezimetle sonuçlanacak olan «Küçük Asya Macerası» da böylece başlamış oldu.

Birinci Dünya savaşını sona erdiren ve İttifak Devletleri’nin her biri ile ayrı ayrı yapılan barış antlaşmaları aslında yeni bir dünya savaşının da habercisi niteliğindedir.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Balkanlar’da parçalanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun bir kısım toprakları ile bağımsız Sırbistan ve Karadağ toprakları üzerinde Yugoslavya kuruldu. Arnavutluk’un savaştan sonra sınırları çizildi. Savaştan galip çıkanlar arasında yer alan Romanya, Bulgaristan’dan güney Doburca’yı, Rusya’dan Basarabya’yı ve Macaristan’dan Transilvanya’nın büyük bir kısmını alarak geniş bir devlet haline geldi. Yenilen Bulgaristan Kasım 1919 Neuilly Antlaşmasıyla Güney Doburca’yı Romanya’ya, Batı Trakya’da Gümülcine ve Dedeağaç’ı Yunanistan’a ve Makedonya’da bazı yerleri Yugoslavya’ya terk etti. Böylece Bulgaristan’ın Ege Denizi ile bağlantısı kesilerek küçük bir devlet haline getirildi.⁸⁰

Türkiye, savaş sonunda İtilaf Devletleri’nin imzalattıkları Sevr Antlaşması’nı kabul etmeyerek başlattığı Millî Mücadele hareketini başarıyla sonuçlandırmıştır. Sonunda galip devletlerle eşit şartlarda Lozan Barış Antlaşması’nı⁸¹ imzalamıştır. Bu özelliği ile Türkiye Avrupa ve Balkanlar’da tek istisnai devlet durumundadır.⁸²

Anadolu’da askerî zaferin kazanılmasından sonra yapılan Lozan Konferansı sadece Türk-Yunan meselelerini değil, belki bundan çok daha önemli ve zor olmak üzere İtilaf Devletleri ile Türkiye arasındaki meseleleri çözmek için toplanmıştır. 21 Kasım 1922 yılında başlayan barış konferansı itilaf devletlerinin özellikle kapitülasyonlar konusundaki ısrarı nedeniyle kesintiye uğramış, 23 Nisan 1923 yılında tekrar başlayan görüşmeler 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasıyla nihayete ulaşmıştır. Lozan Barış Antlaşması ile milletlerarası alanda resmen tanınan Türkiye, bazı sınır meseleleri dışında Misak-ı Milli’yi önemli ölçüde gerçekleştirmiştir.⁸³

78 Murat Eser, *Eleftherios Venizelos Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkileri*, 1.bs. (İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2019), 191-199, M.Murat Hatipoğlu, Eleftherios Venielos’un, 62-72, Michael Llewellyn Smith, *Yunanistan’ın Anadolu Hayali 1919-1922*, Çev. Nilgün Engin, 1.bs., (İstanbul: Tarihçi Kitapevi Yayınları, 2017), 55-82.

79 Konuyla ilgili bkz., Margaret Macmillan, *Barış Yapanlar*; Çev. Belkis Çorakçı Dışbudak, 1.bs., (İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015), 533-560., Smith, *Yunanistan’ın Anadolu*, 83-108. Esra Özüsüer, “Eleftherios Venizelos’un Hatıralarında Paris Barış Konferansı ve İzmir’in Yunanlara Bırakılma Kararı, Selçuk Türkiyat Dergisi, 59, (Ekim 2023): 269-315.

80 Eyicil, *Atatürk Döneminde*, 339-340.

81 Konuyla ilgili bkz. Ali Naci Karacan, *Lozan*, 9.bs., (İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2021).

82 Yusuf Sarıınay, “İki Savaş Arası Dönemde Türkiye’nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919-1939)», *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, C.2, S.1, (Kasım 2014): 233. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188294>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.

83 Sarıınay, *İki Savaş*, 235-236.

Türkiye Misak-ı Milli esaslarına sadık kalarak sınırları dışında kalan Balkan ülkeleri üzerinde herhangi bir iddiada bulunmadığı için, diğer Balkan devletlerine karşı takip ettiği politika Lozan Antlaşması ile tespit edilmiş bulunan “statu qua”nın muhafazasından ibarettir.

Bu sebeple Türkiye'nin Yunanistan dışındaki Balkan ülkeleri ile önemli bir problemi olmamıştır.⁸⁴

1.4.3. İki Savaş Arası Dönem ve Balkan Paktı

I. Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Barış Konferansında hazırlanan Versay ve diğer barış antlaşmaları mağlup devletlere zorla imzalatırılmıştı. Avrupa’da barış antlaşmalarının getirdiği “statu qua”yu korumak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti’nin yanısıra, 1925 Locarno Antlaşmaları ve Silahsızlanma konferansları ile bu “statu qua” 1930’lara kadar korunmaya çalışılmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da “statu qua”nın muhafazası için yapılan Locarno Antlaşmaları ve Fransa’nın öncülüğünde Orta Avrupa’da gerçekleştirilen Küçük Antant, Balkanlar’da, olumlu yankılar uyandırmıştı. Bu olumlu hava üzerine Türkiye 1926 yılında Balkanlar ve Avrupa’nın güvenliği için bir “Balkan Locarnosu” ileri sürmüştür. Fakat bu sırada Bulgaristan’ın Yugoslavya ve Yunanistan ile ilişkilerinin gergin olması sebebiyle bu tekliften herhangi bir sonuç alınamamıştır. 1926 yılından sonra Balkan Devletleri arasında ilişkiler yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır.⁸⁵

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Balkan devletleri birçok iç ve dış problemlerle karşı karşıya kaldı. 1930’lardan sonra Balkanlarda parlamenter yönetimler bir kenara itilerek monarşi, askeri yönetim veya diktatör rejimleri kuruldu.⁸⁶

Siyasal, ekonomik, etnik ve askeri problemler içinde bulunan Balkanlar’da, Nazi Almanya’sının genişlemesi karşısında savunma hattı kurulamadı. Bunun sonucunda Bulgaristan ile Romanya Mihver Devletleri’nin güdümlü uyduları ve Yunanistan ile Yugoslavya da talihsiz kurbanları oldu.

İtalya’nın Akdeniz’deki faaliyetleri ve Mussolini’nin İtalya’nın yayılma alanı olarak Küçük Asya’dan bahsetmesi Türkiye’yi çok endişelendirdi. Bu sebeple Balkan Paktı, Türkiye için bir garanti gibi görüldü. Ankara’yı kaygıya düşüren ilk devlet İtalya oldu. Mussolini 1925’te faşist diktatörlük kurunca emellerini açıklamaya başladı. 1934’te yaptığı bir açıklamada Asya ve Afrika’da genişlemek istediğini belirtti. Türkiye bunu kendisine karşı bir tehdit olarak algıladı ve askeri hazırlığa başladı.⁸⁷

Uluslararası Barış Bürosunun 6-10 Ekim 1929’da Atina’da düzenlediği Evrensel Barış Kongresi’nde, Yunanistan’ın eski başbakanlarından Papanastasiu bir Balkan birliği kurulması görüşünü ortaya attı. İlgiyle karşılanan bu görüş üzerine 5 Ekim 1930’da

84 Sarıay, 240.

85 Sarıay, *İki Savaş*, 242.

86 Eyicil, *Atatürk Döneminde*, 340.

87 Eyicil, 340-342.

Atina'da Yunanistan Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk'un resmi olmayan temsilcileri arasında ilk Balkan Konferansı toplandı. Konferansın ikincisi Ekim 1931'de İstanbul'da, üçüncüsü Ekim 1932'de Bükreş'te dördüncüsü de Kasım 1933'te Selanik'te yapıldı. Toplantılar resmi temsilcilerden oluşmadığı için kesin sonuç alınamadı.⁸⁸

Trablusgarp Harbi'nden sonra On İki adayı işgal ederek buraya yerleşen İtalya tarafından 1930'lu yıllardan itibaren yöneltilen tehditvari açıklamalar Türkiye'yi tedirgin etmekteydi. İtalya tarafından yöneltilen tehditler karşısında tedbir alma arayışında olan Türkiye uzun süren girişimler sonrası bölge devletlerini bir araya getirmeyi başardı. Süreç sonunda 9 Şubat 1934'te Atina'da Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında Balkan Paketi Antlaşması imzalandı.

Balkan Paketi, Balkanlar'da birliğin kurulması yolunda ilk ve önemli bir deney olmuştur. Bulgaristan'ın ve Arnavutluk'un bütün çabalara rağmen Pakte alınmaması Balkan Birliğinin bir zayıflık unsuru olmuştur.⁸⁹

Balkan Paketi II. Dünya Savaşı esnasında Nazi Almanya'sının Balkan yarımadasını işgal etmesiyle fiilen ortadan kalkmıştır.

1.4.4. İkinci Dünya Savaşı

II. Dünya Savaşı aslında I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan barış antlaşmalarının doğurduğu ve yıkımı birincisinden çok daha büyük olan ikinci küresel nitelikli bir savaş idi.

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması ile başlayan İkinci Dünya Savaşı, 3 Eylül'de İngiltere ve Fransa'nın Polonya'ya verdikleri garantiler sebebiyle Almanya'ya savaş açmaları ile hızla gelişmiştir.

1940 yazında Alman işgaline uğrayan Romanya, Sovyet-Alman antlaşmasına uygun bir şekilde paylaşılmış, Baserabya'yı Sovyetlere, Dobruca'yı Bulgaristan'a, Transilvanya'yı da Macaristan'a bırakmak zorunda kalmıştır.⁹⁰

Romanya'yı eline geçiren Almanya sonra Bulgaristan'a yöneldi. Dobruca'yı Almanya sayesinde almış olan Bulgaristan, tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, savaşı Almanya'nın kazanacağına o kadar inanmıştı ki⁹¹ 1 Mart 1941'de Almanya ile yaptığı bir antlaşma ile Mihver Devletleri'nin yanında savaşa katıldı. Pakt imza edildikten sonra Alman askerleri Sofya'ya girdi. Almanlar bundan sonra yönünü Yugoslavya ve Yunanistan'a çevirdi. 1941 yılının Şubat ayında Yugoslavya'ya yaptığı ittifak önerisi reddedilince, Belgrad'ı bombardımana tuttu ve sınırı geçerek Yugoslavya'yı işgal etti. Yugoslav yönetimi değiştirildikten sonra Almanya ve Yugoslavya arasında İttifak Antlaşması imza edildi.

88 Eyicil, 357.

89 Sarıay, 248-249.

90 Sarıay, *İki Savaş*, 252.

91 Sander, *Siyasi Tarih*, 76.

Yugoslavya'nın Alman ittifakına girmesi, İtalya ile savaşmakta olan Yunanistan'ın da geleceğini belirledi. Çünkü İtalya Yunanistan karşısında son derece güç durumdayken işe Almanya karıştı ve bir hafta gibi kısa bir süre içinde Yunanistan'ın direnmesi kırıldı. Tüm Yunanistan Alman denetimi altına girdi. Bundan sonra Almanlar, tüm Ege adalarını ve paraşütçü birlikleriyle Girit'i ellerine geçirdiler (Mayıs 1941).⁹²

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın son yılına kadar “savaş dışı” kalmıştır. Başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere Türk dış politikasını yürütenler, savaşın ağır koşulları altında Türkiye'yi savaş dışı tutmayı başarmışlardır. Böylece Türkiye, savaş sonrası döneme, savaşın korkunç sayılacak yıkıntılarına uğramadan geçmiştir.⁹³

Aralık 1941'de ABD'nin de savaşa girmesi üzerine savaşın İngiliz-Sovyet-ABD iş birliği devresi başlamıştır. Savaşın son devresinde Almanya'nın yenilgiye doğru yaklaşması ve Balkanlardan geri çekilmesine paralel olarak, Sovyetler Birliği bölgeye yerleşmeye başlamıştır.

Sovyetler Birliği savaş içinde işgal ettiği topraklardan çıkmadığı gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yanısıra Balkanlar'da Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'da Kızılordu'nun desteği ile komünist dikta rejimleri kurarak bu ülkeleri birer peyk haline getirmiştir.⁹⁴ Dikta rejimleri varlıklarını Sovyetler Birliği'nden aldıkları destekler sayesinde 1989 yılına kadar devam ettirmişlerdir.

Balkanlar, II. Dünya Savaşı'nda hem Nazi Almanya'sının hem de Müttefik güçlerin strateji hedefi haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda Balkanlar İtalyan ve Alman işgaline uğramış, ardından 1944-1945 yıllarında da Sovyet orduları Balkanlar'ın büyük kısmını işgal etmiştir. Ancak Yunanistan çok kanlı bir iç savaştan sonra Batı tarzı demokrasi rejimini koruyabilmiş, Yugoslavya ise komünizmi benimsemesine rağmen Mareşal Tito'nun dirayetli yönetimi sayesinde Sovyet hakimiyetine girmekten kurtulabilmiştir. Yunanistan dışındaki bütün Balkan ülkeleri Marksist rejimleri kabul etmişlerdir. Ancak Balkanlar'da bu komünist rejimler hiçbir zaman “enternasyonal” nitelik kazanmamış, başlangıçtan bugüne kadar “millî komünizm” şeklinde gelişmiştir. Buna bağlı olarak her ülke kendi diline; kültürüne ve tarihine önem vermiş, Marksist kuralları ancak ekonomi alanında uygulamıştır.⁹⁵

Savaşın en önemli sonuçlarından birisi de dünyanın 1945 yılından sonra iki kutuplu hale gelmesi oldu. 1989 yılına kadar sürecek olan Soğuk Savaş dönemi Berlin Duvarının yıkılarak Batı Almanya ile Doğu Almanya'nın birleşmesi ile son buldu.

92 Sander, 77.

93 Sander, 77.

94 Sarıay, 252.

95 Kemal H. Karpat, “Balkan Coğrafyası”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV, 1992), 5:30. <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar>, Erişim Tarihi: 10.02.2025.

2. Balkan Coğrafyasının Taşıdığı Önem ve Küresel Güçler

2.1 Balkanların Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi

Son yüzyıl içerisinde dünyada sınırları en fazla değişen ve yeni devletlerin ortaya çıktığı bölgelerin başında Balkan yarımadası gelmektedir. Osmanlı'nın Balkan coğrafyasını büyük ölçüde kaybetmesinden sonra vuku bulan I. ve II. Dünya savaşları Balkan coğrafyasının siyasi haritasında sürekli değişmelere sebep olmuştur. Soğuk savaş döneminde (1945-1990) Doğu ve Batı blokları arasında paylaşılan ve nispeten istikrarlı bir dönem geçiren Balkan yarımadası, SSCB'nin dağılması ve Yugoslavya'nın parçalanma sürecine girmesiyle 1990'lı yıllarda tekrar kanlı hesaplaşmalara sahne olmuştur.⁹⁶

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve 1992 yılına kadar hüküm süren Yugoslavya Cumhuriyeti'nin ortadan kalkmasıyla aynı topraklar üzerinde Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova devletleri kurulmuştur.

Balkanlar, coğrafi konumu itibarı ile Avrupa'nın güneydoğusunda yer almakta olup, Adriyatik, Ege Denizi ve Karadeniz gibi önemli denizlerle çevrilidir. Onun Jeostratejik önemi doğu ile batıyı, kuzey ile güneyi birbirine bağlayan kara, hava, deniz ve demiryolları üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan ve Sovyetler Birliği gibi çeşitli güçlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş olan bölge, Soğuk Savaş sonrasında ve bugün de AB, ABD, Çin ve Rusya arasında hakimiyet mücadelesinin devam ettiği önemli bir lokasyonudur.

Coğrafi konumu, etnik, dini ve mezhep yapısı, tarih boyunca önemli birçok olaya ve güç mücadelesine sahne oluşu ile Balkanlar, her dönemde büyük güçlerin üzerinde nüfuz sahibi olmak istedikleri bir bölge olmuştur. Bu cümleden hareketle denilebilir ki, Balkan Yarımadası her bir küresel ve bölgesel güç için ayrı öneme sahiptir.

Bölgenin Avrupa, Rusya ve Türkiye'yi birbirine bağlaması; Adriyatik, Adalar (Ege), İyon denizi ve Karadeniz vasıtasıyla açık denizlere çıkış imkânı sağlaması, yine Karadeniz üzerinden Kafkaslara ve Hazar enerji havzasına en yakın ulaşımı sağlaması gibi özellikleri yarımada'nın jeopolitik önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Günümüzde Balkanlar, Avrupa Birliği ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar tarafından stratejik bir öncelik olarak ele alınmaktadır. Bölge, Avrupa'nın enerji arzında önemli bir rol oynayan ve büyük yatırımlarla hayat bularak işletilen petrol ve doğalgaz boru hatlarının geçiş güzergahındadır.

Orta Doğu ve Orta Asya kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasında stratejik öneme sahip olması Balkanlar üzerindeki mücadelede rakip enerji güzergahları ve projelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. AB'nin Ukrayna krizi sonrasında Rusya'ya olan bağımlılığı azaltacak yeni bir koridor açılmasını öncelik olarak kabul etmesi sonrasında Balkanlar bu mücadelenin kilit noktası haline gelmiştir.

96 Halil Kurt, ve Ayşe Yaşar, *Balkan Yarımadası'nın*, 428.

Balkanlar; Avrupa'nın en büyük gaz tedarikçisi ve aynı zamanda dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahip ülkesi Rusya; dünya petrol rezervlerinin yarısını barındıran Orta Doğu ve Soğuk Savaş sonrası öne çıkan Hazar Bölgesi kaynaklarının Avrupa'ya transferinde stratejik konumdadır.

Bugün Balkanlar'ın uluslararası önemi, küresel düzeyde icra edilen ve her geçen gün artış gösteren dış ticaret nedeniyle lojistik ve taşımacılık faaliyetleri açısından da artmıştır ve artmaya da devam edecektir. Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi çerçevesinde Balkanlar, Avrupa ile Asya arasında bir ticaret koridoru olarak yeniden şekillenmektedir. Bu durum, bölgenin küresel ticaretteki rolünü daha da güçlendirmektedir.

Balkanlar'ın Jeopolitik önemi ise çeşitli etnik grupları, dini yapıları ve karmaşık siyasal yapıları bünyesinde bulundurmasından kaynaklanır. Bölge bu haliyle uluslararası diplomaside ve barış çabalarında son derece belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle Avrupa'nın güvenlik ve istikrar mimarisinde hem bölge ülkeleri hem de büyük güçler tarafından gözardı edilemeyecek bir konumdadır.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Afrika, Ortadoğu ve Uzak Doğuda meydana gelen önemli siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar, savaşlar, rejim değişiklikleri, terör hadiseleri, ekonomik zafiyetler, açlık, kuraklık ve yetersiz beslenmenin yol açtığı milyonlarca insanı yerinden eden düzensiz göçler Balkan devletlerini ve Avrupa'yı ciddi şekilde endişelendirmektedir. Düzensiz göçün yol açtığı başta ekonomik sorunlar olmak üzere, sosyal, psikolojik, kültürel sorunlar ile asayişsizlik yoğun göç alan ilgili ülkeleri tedbir almaya yöneltmektedir. Bu nedenle AB konuyu hep gündeminde tutmakta ve çareler üretmeye çalışmaktadır.

Türkiye ise istikrarsızlığın yaşandığı yukarıda sayılan bölgelere yakınlığı, uygulanan devlet politikaları ve diğer birçok nedenden dolayı yoğun göç alan ülkelerin başında gelmektedir. Konu artık Türkiye için demografi yapısının değişmesi noktasına gelmiştir. AB kendisine yönelen bu düzensiz göçü durdurabilmek için Türkiye ile çeşitli tarihlerde geri kabul antlaşmaları imzalayarak kendisini garantiye alma çabası içerisine girmiştir.

Balkanlar'ı Türkiye için önemli kılan ve Türkiye'nin bölge ile olan ilişkilerini yakından etkileyen faktör bölgenin jeopolitik konumudur. Balkanlar bölgesinin jeopolitik açıdan önemli olmasının başlıca nedenleri aşağıdaki gibidir:

1) Türkiye'nin Balkanlar'da bulunan tek toprak parçası olan Doğu Trakya bölgesi İstanbul ve Boğazların savunması açısından büyük önem taşımaktadır.

2) Balkanlar, Türkiye'nin Avrupa'ya açılan yoludur. Türkiye'nin ekonomik ve siyasal ilişkilerinin en yoğun olduğu Avrupa ülkeleriyle arasındaki bağlantı yolları bu bölgeden geçer. Dolayısıyla Balkanlar'ın istikrar ve barış içinde bulunması hem Türkiye'nin güvenliği için hem de bu bağlantı yollarının kesilmemesi ve aksamaması açısından büyük önem taşıyor.

3) Balkanlar'ı jeopolitik yönden önemli kılan bir başka husus ise Yunanistan'ın bu bölgede yer alıyor olmasıdır. Yunanistan'ın Balkan coğrafyasında etkin

bir aktör haline gelmemesi, diğer bölge ülkeleriyle Türkiye'yi zor durumda bırakabilecek ilişkiler geliştirmemesi ve Türkiye'nin bu coğrafyada Yunanistan'ı dengelemesi veya Yunanistan'dan daha etkili/belirleyici olması Türkiye için son derece önemli bir konudur.⁹⁷

Bir başka boyutuyla Balkanlar, bölge ülkeleri arasında çeşitli nedenlere dayalı olarak yüzyıllardır var olan ve hala çözüme kavuşturulamamış birçok sorun nedeniyle istikrarsızlıklar yaşamakta, sık sık karşı karşıya gelebilmektedir. Örneğin;

Yunanistan, Makedonya'nın geçmişini kendi ataları olan Büyük İskender'den geldiğini savunarak Makedonya'yı Helen geçmişe sahip bir devlet olarak görmektedir. Yunanistan'a göre Makedonya 3000 yıldan beri Yunanistan'ın parçasıdır. Makedonya'yı sadece coğrafi bir ad olarak gören Yunanistan, bu coğrafi terimin bir etnik grubu, özellikle de Slavları tanımlamak için kullanılmasına karşı çıkmaktadır. Büyük İskender'in dolayısıyla tüm Makedonların Yunanlı olduğu tezini savunan Yunanistan, bundan dolayı bu bölgenin Yunanistan'ın devamı olduğuna ve sadece Yunanlıların kendilerini Makedon olarak tanımlamalarına hakları olduğunu vurgular. Başka bir deyişle Makedonya ile ilgili her şey Yunandır.⁹⁸

Makedon Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan olmasına karşın Bulgaristan, Makedon ulusunu tanımamaktadır. Sırbistan ise Makedon ulusunu tanımakla birlikte Makedonya Cumhuriyeti'ni tanımamaktadır. Arnavutluk hem Makedonya Cumhuriyeti'ni hem de Makedon ulusunu tanımakta fakat ülkedeki Arnavutluk unsurunun haklarının dikkate alınmaması nedeniyle Makedonya'ya olumsuz tavır takılırken Sırbistan gibi ülkedeki azınlık grupların merkezi hükümete karşı politikalarına destek vermektedir.

Ülke içinde etnik meselelerle mücadele eden Makedonya, Yunanistan ile ülkenin adı, bayrağı ve sembolleri konusunda gerginlik yaşamaktadır. Yunanistan bu amaç doğrultusunda bağımsızlığının ilk yıllarında Makedonya'ya ciddi ticari ambargo uyguladı. Makedonya başta ABD, Rusya ve Çin olmak üzere 133 ülke tarafından Makedon Anayasası'nda yer aldığı gibi Makedonya Cumhuriyeti olarak tanınmasına karşın, Yunanistan Makedonya'yı bu isimle tanımayı kabul etmedi.⁹⁹

Yunanistan bu nedenle, ülkenin hem AB hem de NATO üyeliğini bloke etmiştir. Nihai olarak Yunanistan ve Kuzey Makedonya, 12 Haziran 2018 tarihinde Makedonya isminin "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değişmesi üzerinde anlaşmaya varmıştır. 12 Şubat 2019 tarihinde, Prespa Anlaşması'nın yürürlüğe girmesini takiben Kuzey Makedonya, ülkenin yeni ismini AB'ye bildirmiştir. AB'ye üyelik başvurusunu 22 Mart 2004 tarihinde yapmıştır. 27 Mart 2020 tarihinde NATO'ya üye olmuştur.¹⁰⁰

97 Sancaktar, "Balkanlar ", erişim 11 Şubat 2025, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli.

98 Bülent Akkuş, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Türk ve Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler Dağlar Dağlar Viran Dağlar içinde*, ed. Yeliz Koray (İstanbul: Doğu Kitapevi 2014), 343.

99 Akkuş, *Tarihsel Süreç*, 340-341.

100 Türkiye Cumhuriyeti AB Başkanlığı, "Kuzey Makedonya" erişim 11 Şubat 2025, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=267#:~:text=Nihai%20olarak%20Yunanistan%20ve%20Kuzey,yeni%20ismini%20AB'ye%20bildirmiştir>.

Doğu Blok'unun çökmesi ve Yugoslavya'nın dağılması sonrası bazı Balkan Devletleri'nin AB ve NATO üyelikleri ya da üyelik başvurusu bu Balkan Devletleri arasında yaşanan istikrarsızlıkların ve anlaşmazlıkların bir nebze önüne geçmiş olsa da tarihi, dini ve diğer sebeplerden dolayı mevcut olan sorunlar şimdilik halının altına süpürülmüş olarak durmaktadır.

2.2 Balkanların Küresel Dinamikler İçerisindeki Yeri

Balkanlar'ın küresel dinamikler içerisindeki yeri, bölgedeki siyasi ve ekonomik gelişmelerle yakından ilişkili olup geleceği büyük güçlerin ilgisi ve uluslararası örgütlerin politikaları çerçevesinde şekillenmektedir.

Balkanlar gerek geçmişte gerekse günümüzde, Avrupa'nın güvenliği ile doğrudan ilgili bir coğrafya özelliğine sahip olmuştur. Geçmişte doğudan gelen akınları ve istilaları ileride karşılama açısından; günümüzde ise daha çok içerdiği istikrarsızlık ve krizler nedeni ile Avrupa'nın güvenliğini yakından ilgilendirmiştir. Yeraltı kaynakları bakımından da zengin olan Balkanlar Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi için önem arz eden stratejik bir işleve sahiptir. Bu nedenle balkanların bütünüyle veya büyük ölçüde güçlü bir ülkenin kontrolü altına girmesi o ülkeye bu coğrafyada etkili olma imkânı verecektir.¹⁰¹

2.2.1. AB ve Balkanlar

Avrupa'da birleşik bir devlet oluşturma fikrinin kökenlerini VIII. Yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Bu fikrin oluşmasında iki faktör etkili olmuştur. Birincisi Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıdır. İmparatorluğun yıkılmasıyla birlikte Avrupa'da meydana gelen kargaşa ve kaos ortamının sonlandırmak ve Hristiyanlığı birleştirerek Kutsal Roma-Germen İmparatorluğuna hayat verebilmek amacıyla kilise ve siyasetin işbirliği yapması gerektiğine inanan Kral Şarlman ve Papa III. Leon Birleşik Avrupa düşüncesinin ilk temellerini atmışlardır.

Diğer faktör ise Türklerin Balkanlara geçmesi ve İstanbul'u fethetmesidir. Bu durum Hristiyan Avrupa'yı derinden etkilemiştir. Hristiyan Avrupa Türklerin Avrupa'da ilerleyişini durdurabilmek amacıyla kilisenin öncülüğünde Haçlı orduları oluşturarak birlikte hareket etmişlerdir.

Haçlı seferlerinin istenilen sonucu vermemesini müteakip kimi Avrupalı düşünürler ve fikir adamları Türklere karşı iş birliğinin sadece askeri alanda değil, aynı zamanda siyasi alanda da yürütülmesinin gerektiğini savunmuşlardır.

Avrupa Birliği (AB) ile ilgili bütünleşme çalışmaları düşünce alanında XIII ve XIV. Yüzyıllara kadar gitmektedir. 1848'li yıllarda "Avrupa Birleşik Devletleri"nden açıkça söz edilmektedir.¹⁰²

101 Gökçen, *Balkanlarda Bölgesel*, 115.

102 Gültekin Rodoplu, "Gümrük Birliği Ve Türkiye", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, (Mart 1996), 1-2, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/195258>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.

İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllar birleşme, iktisadi bütünleşme, savaşları engelleme ve durdurma çalışmaları hız kazanmıştır. Böylece AB'liğine doğru yapılan çalışmalarda ilk adım atılmıştır. Bu olaydan sonra 1946 yılında dünyaca ünlü siyaset adamı Sir Winston Churchill'in "kıtamızda kalıcı bir barış için Avrupa Birleşik Devletleri kurulmalıdır." sözü Avrupalı siyaset adamlarını harekete geçirmiştir.¹⁰³

II. Dünya savaşı sonrası yaşanan gelişmeler karşısında Avrupa'da siyasi ve ekonomik bir birlik oluşturma düşüncesi belirgin olarak hayata geçmeye başlamıştır. İlk olarak Robert Schuman (Fransa Dışişleri Bakanı), Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına dayanarak, 9 Mayıs 1950 tarihinde, Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslararası bir kuruma devretmeye davet etti.

Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak, 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu.

Altı üye devlet 1957'de Roma Antlaşmasını imzalayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurdu.

Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kuruldu. 1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) ile yukarıda adı geçen üç topluluk (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon oluşturularak, bu Topluluklar, Avrupa Toplulukları adı altında anılmaya başlandı.

Mamul mallarda gümrük vergileri 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı.

İlk genişleme dalgasıyla Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda 1973 yılında AB'ne üye oldular.

Maastricht Antlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi.¹⁰⁴ Böylece Avrupa Birliği resmen kurulmuş oldu.

Temeli din kardeşliği üzerine inşa edilen ve XX. yüzyılın ortalarında bir barış projesi olarak gelişen Avrupa Birliği, kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte 6 genişleme süreci yaşamıştır. Bu genişleme dalgalarına bakıldığında AB'nin birliğe üye olmak isteyen ülkede aradığı ilk şart ülkenin Avrupa kıtasında olmasıdır. İkincisi ise birliğe üye olmak isteyen ülkenin ortak değere ve tarihe sahip olması gerekmektedir. Burada ortak değer olarak ifade edilen demokrasi, insan hakları vs. bunun yanında birliğe katılmak isteyen aday ülkenin dini bakımında da aynı duygu ve düşünceye sahip olması gerekmektedir. Üçüncüsü ise AB, birliğe katılmak isteyen ülkenin stratejik önemine bakmaktadır.¹⁰⁵

103 Rodoplu, *Gümrük Birliği*, 1-2.

104 TC. AB Başkanlığı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", erişim 11 Şubat 2025, [https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105#:~:text=Altı%20üye%20devlet%2C%201957'de,Ekonomik%20Topluluğu%20\(AET\)%20kuruldu.](https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105#:~:text=Altı%20üye%20devlet%2C%201957'de,Ekonomik%20Topluluğu%20(AET)%20kuruldu.)

105 Murat Ercan, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası: Yeni Dinamizm Batı Balkanlar", *Anadolu Üniversitesi Anadolu Strateji Dergisi*, C.1, S.1, (Kasım 2019), 5, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/870279>, Erişim Tarihi: 04.02.2025.

Bugün Avrupa’da tam manası ile bir siyasi birliktelikten söz edebilmek için Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin de bu birlik içerisine alınması gerekmektedir. Bu nedenle son dönemde bu yöndeki çalışmalara hız verilmiş, Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin de birlik ile entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁶

Son dönem AB’nin Batı Balkanlar politikasına bakıldığında, birlik 2014 yılı itibariyle Almanya Şansölyesi Merkel’in ön ayak olduğu ve yılda bir kez olmak üzere düzenlenen Batı-Balkanlar Zirvesi¹⁰⁷ düzenlemektedir. AB’nin 2014 yılından itibaren düzenlediği bu zirvelerin asıl amacının Batı Balkan ülkelerini birlik politikalarına uyumlu hale getirerek entegre olmasını sağlamaya çalışmak olduğunu söyleyebiliriz. 2017 yılında düzenlenen Batı Balkanlar Zirvesi’nde Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron AB üyesi devletlere seslenerek, AB’nin Batı Balkan ülkelerine kapılarını açması gerektiğini vurgulamıştır. Macron konuşmasında eğer AB sırtını Batı Balkan ülkelere dönerse bu ülkelerin rahatlıkla Türkiye ve Rusya’nın etkisi altına girebileceklerini belirtmiştir. Macron’un konuşmasından sonra 2018 Şubat ayında AB hızlıca Batı Balkan ülkelerinin AB’ye uyumlaştırılması çerçevesinde Batı Balkanlar’la güven veren bir genişleme perspektifi ve AB ile ilişkilerin artırılması” stratejisini hayata geçirmiştir.

Rusya’nın bölgedeki en önemli hedeflerinin başında bölgede etkisini artırarak bölge ülkelerinin NATO gibi Batı örgütlerine üyeliğini engellemektir. Böylelikle Rusya, Balkanlar üzerinden hem Avrupa’yı çevrelemiş olacak hem de Avrasya politikası için önemli bir adım atmış olacaktır. Rusya bu hedefini hayata geçirebilmek için Sırbistan, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ gibi sorunlu ülkelerdeki milliyetçi partileri ve aşırı sağcı kesimleri destekleyerek etki kurmaya çalışmaktadır.

AB, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ gibi Balkan ülkeleri ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmuş bu sayede Avrupalı değerleri bölgede yerleşik hale getirmeyi amaçlamıştır.¹⁰⁸

AB, Balkan ülkelerinden Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Slovenya ve Hırvatistan’ı tam üye olarak birliğe dâhil ederken, Türkiye ile birlikte, Makedonya, Kosova, Sırbistan ve Arnavutluk da sırada beklemekteler.¹⁰⁹

Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Türkiye, 31 Temmuz 1959’da Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Ortaklık anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin hukuki temelini oluşturmaktadır. Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de yapılan Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığı resmen onaylanmıştır. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart

106 Gökçen, *Balkanlarda Bölgesel*, 117.

107 Bu zirveler sırasıyla, 2014’te Berlin, 2015’te Viyana, 2016’da Paris, 2017’de Trieste ve 2018’de Londra ve 2019’da Berlin zirveleridir.

108 Ercan, *Avrupa Birliği’nin*, 8-9.

109 Halil Kurt ve Ayşe Yaşar, *Ayşe, Balkan Yarımadası’nın*, 434.

2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır.¹¹⁰

1963'te imzalanan Ankara Anlaşması, Türkiye'yi AB'ye yaklaştırsa da üyelik sürecinde birçok engelle karşılaşmış ve müzakereler bugün donma noktasına gelmiştir.

Türkiye AB üyeliği yolunda siyasi, ekonomik ve hukuki birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukların yanısıra Yunanistan'la Türkiye arasındaki mevcut sorunlar ve bazı AB ülkelerinin Türkiye'nin üyeliğine soğuk bakmaları da Türkiye'nin üyeliği önündeki ciddi engellerdir. AB tarafından yayımlanan ilerleme raporlarında Türkiye özellikle "Türkiye'deki demokratik gerileme, insan hakları ihlalleri ve basın özgürlüğü konuları" nedeniyle şiddetle eleştirilmektedir. Ayrıca son yıllarda özellikle Suriye, Afganistan, Pakistan, Somali gibi ülkelere aldığı düzensiz göç, AB üyesi ülkeleri ciddi kaygılara sürüklemektedir.

Mevcut koşullar dikkate alındığında, Türkiye'nin kısa vadede AB'ye üye olması pek mümkün görülmemektedir.

2.2.2. NATO, Varşova Paktı ve Balkanlar

20. yüzyılın ortalarında, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünya, iki kutuplu bir sisteme evrilmiştir. ABD liderliğindeki Batı Bloku ile Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Doğu Bloku arasındaki ideolojik ve politik rekabet, uluslararası güvenlik açısından yeni bir dönemi başlatmıştır.

NATO Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünya düzeninde Sovyetler Birliği'ne karşı Avrupa-Atlantik bölgesini savunmak amacıyla kurulmuş bir savunma örgütüdür. Komünizmin Doğu Avrupa ülkelerinde yayılması ve Sovyetler Birliği ordularının bu ülkelerdeki varlığına karşı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bir kolektif savunma antlaşması olan ve Batı Birliği'ni kuran Brüksel Antlaşması'nı 17 Mart 1948'de imzalamıştır. Batı Avrupa ülkelerinin ABD'yi kurdukları bu savunma yapısının içine çekmeye çalışmaları neticesinde ise ABD ve Kanada'nın katılımı ile on iki üyeli NATO, Washington Antlaşması ile 4 Nisan 1949'da kurulmuştur.¹¹¹

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yaşanan gelişmeler yani, Almanya konusunda Sovyetlerle Batılılar arasındaki köklü görüş ayrılıkları, Doğu Avrupa ülkelerinin teker teker Sovyet etki alanına girmesiyle ideolojik ve ekonomik örgütlenmenin başlaması, Japonya'da Müttefikler arasında ortak bir anlayışın kurulamaması, Yunan iç savaşı ortamında ilan edilen Truman Doktrini ile Marshall Planı ve İran ile Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı, özellikle Avrupa'da soğuk savaş doruk noktasına çıkarmaya başlamıştı.¹¹²

110 TC. AB Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", erişim 11 Şubat 2025, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111>.

111 Aylin Ünver Noi, "75 Yıllık Savunma Örgütü: Nato", *Seta/Perspektif* 406, (Temmuz 2024): 1-2., <https://www.setav.org/assets/uploads/2024/07/p406.pdf>, Erişim Tarihi: 10.03.2025.

112 Sander, *Siyasi Tarih*, 139.

Sovyetler'in bu yayılcı politikasını durdurmak amacıyla Batılılar Yunanistan ve Türkiye'ye siyasi, askerî ve ekonomik yardıma başlamışlardır. Böylece Balkanlar Doğu ve Batı bloklarının çatışma alanlarından biri haline gelmiştir. Bölge üzerinde Doğu ve Batı bloklarının çatışması 1944-1948 yılları arasında devam etmiş ve sonuçta Balkan ülkeleri de Dünya'daki bloklaşma hareketi içindeki yerlerini almışlardır.¹¹³

1948 Şubat ayında Prag Darbesi ile Sovyetler Çekoslovakya'yı da etkisi altına alınca buna bir tepki olarak 17 Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere Brüksel'de bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma ile taraflar, ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi kararlaştırmışlardı. 1948 Eylül'ünde de Brüksel Antlaşması çerçevesinde bir askeri organ kurulmuş ve Batı Birliği Savunma örgütü adını almıştı.¹¹⁴

Bu antlaşma ile NATO'nun temelleri atılmıştır. Söz konusu antlaşma, Batı Avrupa ülkeleri arasında savunma iş birliğini pekiştirmeyi amaçlamıştır. Ancak, Avrupa'nın güvenliği için ABD'nin desteğinin kaçınılmaz olduğu düşüncesi, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanmasını beraberinde getirmiştir. 4 Nisan 1949 yılında 12 kurucu ülke (ABD, Kanada, Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, Danimarka, İzlanda, İtalya ve Portekiz) tarafından imzalanan bu antlaşma, kolektif savunma prensibi üzerine inşa edilmiştir.

Türkiye ve Yunanistan NATO, Bulgaristan ve Romanya Varşova Pakti içinde yer almışlardır. Yugoslavya ve Arnavutluk önceleri Sovyet kontrolüne girdilerse de Yugoslavya 1948 yılında Kominform'dan çıkarılması üzerine Batılılara yaklaşmış, Arnavutluk ise 1961 yılında Rusya'nın kontrolünden çıkarak Çin ile yakın münasebet kurmaya başlamıştır.¹¹⁵

NATO, Soğuk Savaş boyunca Batı Bloku'nun en önemli savunma ittifakı olarak varlığını sürdürmüştür. 1955 yılında Sovyetler Birliği'nin liderliğinde kurulan Varşova Pakti, iki blok arasındaki askeri rekabeti daha da artırmıştır. NATO'nun askeri stratejileri, Sovyetler Birliği'nin genişlemesini engellemeye yönelik olmuştur.

Doğu Blok'unu yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO, yeni güvenlik tehditlerine uyum sağlama sürecine girmiştir. 1990'larda, örgüt Doğu Avrupa'daki demokratikleşme hareketlerini desteklemiş ve yeni üye kabul politikaları ile genişleme sürecini başlatmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi Balkanlarda da önemli değişimlere ve gelişmelere yol açmıştır. Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'ta komünist rejim çökerken Balkan ülkeleri Batı'yla bütünleşmeye, demokratik rejim ve serbest piyasa ekonomisine uyum sağlamaya başladı. Buna karşın, çok sayıda etnik kimlik ve dini barındıran bölge ciddi çatışmalara sürüklenmekten kurtulamadı. Slobodan Miloseviç'in izlediği Sırp milliyetçisi politikalar bölgeyi çatışmaya sürükledi. Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek çatışmalara sürüklendi. Bosna'da başlayan çatışmalar ancak 1999 yılında NATO'nun bölgeye müdahalesiyle sonuçlandı.¹¹⁶

113 Sarıay, *İki Savaş*, 255.

114 Sander, *Siyasi Tarih*, 139.

115 Sarıay, *İki Savaş*, 255.

116 Akkuş, *Tarihsel Süreç*, 337.

Balkanlar, Avrupa'nın ve dünyanın istikrarı açısından NATO'nun çok önem verdiği bir bölgedir. Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte 1990'lı yıllardan itibaren, Balkanlar'daki genişleme politikalarına hız veren NATO, bu kapsamda ilk olarak Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ı 1999'da Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'yı da 2004'te ittifaka dahil etmiştir. 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017'de Karadağ ve 2020'de Kuzey Makedonya da NATO'ya katılmıştır. NATO'nun Rusya'nın bölgedeki etkisini sınırlamaya yönelik bu adımları aynı zamanda bölge ülkelerinin demokratikleşme çabalarına da bir ivme kazandırmıştır.

3. Balkanlar'ın Ekonomik, Etnik ve Kültürel Değeri

Doğal kaynakları ve tarımsal zenginlikleri ile Balkanlar ekonomik potansiyeli yüksek olan bir coğrafyadır. Geçmişte tarım, hayvancılık ve orman ürünleri Balkan Devletleri'nin ticaret kalemleri arasında önemli bir yer tutarken bugün turizm, sanayi ve ticaret alanlarında yaşanan gelişmeler bölge ülkelerinin ekonomik hayatında daha önemli hale gelmiştir.

Enerji koridorları açısından da önemli bir lokasyonda bulunan Balkan toprakları üzerinden, Doğu Akdeniz ve Orta Asya'dan Avrupa'ya enerji aktarımını sağlayan boru hatlarını geçmektedir. Bu durum, bölgeyi sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik olarak da kilit bir noktaya taşımaktadır. Özellikle Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ve Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) gibi projeler, Balkanlar'ın enerji güvenliği ve arz çeşitliliği açısından önemini artırmaktadır.

Zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan Hazar Havzası ve Ortadoğu ile enerji tüketim potansiyeli yüksek olan Avrupa arasında geçiş güzergâhı olan Balkan ülkeleri, enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli enerji kaynağına sahip değildir. Enerjide dışa bağımlı olan bu ülkeler, hem büyüyen ekonomileri ile önemli bir pazar haline dönüşürken, hem de Avrupa'ya enerji naklinde stratejik bir rol üstlenmektedir.¹¹⁷

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan ülkelerinin ekonomileri çok büyük değişikliklere uğramıştır. Merkezi devlet planlamasına dayanarak çeşitli endüstri kollarına büyük yatırımlar yapan Balkan ülkeleri, tarıma elverişli toprakların gübreyle daha verimli hale getirilmesi çabasının yanı sıra yeni tarım alanları açma gayreti içine de girmişlerdir.

Balkan ülkeleri kömür bir yana bırakılırsa diğer enerji kaynaklarından, mesela petrol ve tabii gazdan mahrumdurlar. Petrol ve tabii gaz ihtiyacı Sovyetler 'den satın almak suretiyle karşılanmaktadır.¹¹⁸

Balkanların geçmişten gelen ve günümüzde de aynı şekilde anlamını koruyan anlamının dışında, Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol

117 Azime Telli ve Işıl Demirtaş, "Küresel Enerji Jeopolitiğinde Balkanların Ekonomi Politikası Üzerine Bir Değerlendirme", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.18, S.1, (Ocak 2019): 272-273, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/630857>, Erişim Tarihi: 02.02.2025.

118 Karpat, *Balkan Coğrafyası*, 32.

edebilen konumu da dikkate alındığında; Hazar bölgesi kaynakların uluslararası pazarlara taşınması konusunda doğrudan etkili olma imkanına da kavuştuğu söylenebilir. Dolayısıyla, hem enerji kaynaklarının sahibi olan ülkeler, hem de bu enerji kaynaklarına bağımlı olan ülkeler açısından Balkanların arz ettiği önemi vurgulamak yanlış olmayacaktır.¹¹⁹

Ayrıca bölge doğal güzellikleri, tarihî ve kültürel zenginlikleri ile de önemli turistik destinasyonlar arasındadır. Her yıl dünyanın dört bir yanından milyonlarca insan bu bölgeye akın etmekte, Balkan devletlerine milyar dolarları bulan döviz girdisi sağlamaktadır.

Osmanlı yönetimi altında geçen yaklaşık altı asırlık süre Balkanları siyasi, ekonomik, kültürel, sosyolojik ve daha birçok açıdan etkileyerek büyük dönüşümlere sebebiyet vermiştir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde birçok etnik grup yer değiştirmiş ve dini kimlikler yeniden şekillenmiştir.

Balkan ülkelerinde yaşayan nüfusun etnik yapısı ülkelere göre değişmekle birlikte genelde kozmopolit bir özellik gösterir. Başlıca etnik gruplar; Slavlar (Güney Slavları), Rumenler, Türkler, Arnavutlar, Yunanlar, Bulgarlar, Balkan Çingeneleri, Torbeşler, Gagavuzlar, Ulahlar, Pomaklar ve Gorani'lerdir. Bunlardan en fazla nüfusa sahip olanlar Slavlar, Rumenler, Türkler ve Arnavut'lardır. Etnik bakımdan Balkanlar'ın en büyük etnik grubunu oluşturan Güney Slav milletlerinden Sırpalar, Karadağlılar, Bulgarlar ve Makedonlar Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensupken, Hırvatlar ve Slovenler Katolik mezhebine mensuptur. Boşnaklar, Torbeşler ve Pomaklar ise Müslümandır. Balkan Yarımadası'ndaki 76 milyonluk nüfusun üçte biri Slavlardan oluşmaktadır. Yaklaşık 25 milyon kişilik Güney Slavları, yarımadanın en fazla nüfusa sahip etnik grubudur. Rumenler ise büyük bir bölümü Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da yaşayan, Balkanlar'ın ikinci büyük etnik grubudur. Dünya genelinde 23,5 milyon nüfusa sahip Rumenlerin büyük bir kısmı Romanya'da (16 milyon) yaşamaktadır. Moldova da önemli miktarda Rumen'e ev sahipliği yapmaktadır (yaklaşık 3 milyon). Balkan coğrafyasında üçüncü büyük etnik grubu oluşturan Türklerin Balkan Yarımadası'nda kalan toprakları ile birlikte bölgedeki nüfusu 13 milyon civarındadır. Bu nüfusun yaklaşık 1,5 milyonu Türkiye dışındaki çeşitli Balkan ülkelerinde azınlık olarak varlıklarını sürdürmektedir.¹²⁰

Günümüzde Balkan ülkelerindeki Türkler yaşadıkları ülkelerde çeşitli siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ekonomik, dini ve sosyo-kültürel sorunlarını çözmek amacıyla mücadele vermektedirler.

Yunanlar veya Grekler Helen soyundan gelen, günümüzde çoğunlukla Yunanistan'da yaşayan ve Yunanca dilini konuşan, bölgenin en eski halklarından biridir. Günümüzde 10 milyon 787 bin kişilik bir nüfusa sahip olan Yunanistan'ın %95'ini Yunanlar oluşturmaktadır. Yunanların çok büyük bir kısmı Hristiyan Ortodoks'tur ve Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır.

119 Gökçen, *Balkanlarda Bölgesel*, 115-116.

120 Halil Kurt ve Ayşe Yaşar, *Balkan Yarımadası'nın*, 433.

Balkanlar'ın en eski halklarından ve en otokton (yerli) etnik gruplarından birini teşkil eden Arnavutların kökeninin İlliryyalılara dayandığı kabul edilmektedir. Bugün 10 milyon civarında nüfusa sahip olan Arnavutların yaklaşık üçte biri Arnavutluk'ta, 1 milyon 800 bini Kosova'da, 510 bini Makedonya'da, 500 bini Türkiye'de, 275 bini Yunanistan'da ve 30 bini Karadağ'da yaşamaktadır.

Yukarıda sayılan büyük etnik gruplar dışında Balkan Yarımadası'nda Çingenerler, Pomaklar, Torbeşler gibi gruplar da mevcuttur. Bunlardan Çingenerler daha çok Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'da yaşamaktadırlar. Torbeşler çoğunlukla Makedonya'nın güneyinde ve batısında yaşamakta olup, Müslümandırlar. Pomaklar ise çoğunlukla Bulgaristan'ın güneyinde Rodop Dağları'nda, Makedonya'nın doğusunda, Türkiye'nin Trakya bölgesinde ve batısında yaşamakta olan Müslüman bir etnik gruptur.¹²¹

Osmanlı döneminde halk kültürü ve kiliseye bağlı edebiyat ve sanatlar canlılığını ve gelişimini sürdürmüştür. Öbür yandan Osmanlı kültürünün dilde, sanatlarda, günlük yaşayışta kuvvetli etkisi olmuştur. Yerli halk kültürünün böylece, Orta-Doğu İslam kültürü ile temasa gelerek zenginleştiği ileri sürülebilir. Bu kültür etkisinin en açık belgesi Balkan dilleridir. Türkçe'den alınmış kültür sözcüklerinin bugünkü Balkan dillerinde bile, bölgesine göre 2000-5000 kelime arasında değişmektedir; giyim-kuşam, halk müziği, yeme-içmede ve davranışlarda bugün bile Osmanlı mirası göze çarpar bir kerededir.¹²²

Türkçe, Balkanlar'da uzun süre resmi dil olarak kullanılmış ve günlük yaşamda önemli bir yer tutmuştur. Bugün bile, özellikle Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova'da Türkçe kökenli kelimeler halk arasında kullanılmaktadır.

4. Osmanlı Devleti'nden Günümüze Yansıyan Miras

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar süren Balkanlar'daki egemenliği bölgeyi sadece toplumsal, kültürel, ekonomik, etnik ya da dini alanlarda değil aynı zamanda mimaride, sanatta, edebi ve sosyal yapılarda da etkilemiş ve Balkanlar'da önemli değişimlere yol açmıştır.

Osmanlı'nın hoşgörü politikalarının bir sonucu olarak bölgede değişik etnik ve dini gruplar bir arada yaşayabilmiş, camiler, kiliseler ve sinagoglar yan yana inşa edilebilmiştir. Bugün hala ayakta olan Mostar Köprüsü gibi mimari eserler, Osmanlı'nın Balkanlar'da bıraktığı kültürel mirasın en önemli örnekleri arasında yer alır. Günümüzde Osmanlı'nın bölgedeki varlığı ve adeta yaşayan ruhu, özellikle mimari eserler ve sosyal yapılar ile kendini göstermektedir. Osmanlı döneminde inşa edilen camiler, köprüler, hanlar ve hamamlar, Balkanlar'daki şehirlerin adeta simgeleri halindedir. Kosova'daki Priştine, Arnavutluk'taki Tiran, Bosna-Hersek'teki Saraybosna gibi şehirlerdeki yapılar bu simgelere birer örnektir. Tüm bunların yanı sıra, yeme-içme, giyim-kuşam, el

121 Halil Kurt ve Ayşe Yaşar, *Balkan Yarımadası'nın*, 434.

122 İnalçık, *Türkler ve*, 30.

sanatları, halı dokumacılığı, çini işleri ve minyatürler, Balkan kültüründe Osmanlının izlerini taşır.¹²³

Osmanlı yönetimi döneminde Türk toplulukları ve Balkan halkları arasında kurulan kültürel bağlar özellikle dil, mutfak, müzik ve gelenekler gibi pek çok şeye yansımıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar üzerindeki önemli etkilerinden biri de dini inançlar üzerinde olmuştur. Osmanlı egemenliği altında bölgede yayılmaya başlayan İslam dini bugün hala özellikle Kosova, Makedonya, Arnavutluk ve Bosna-Hersek gibi ülkelerde, geniş bir halk kitlesi tarafından benimsenmektedir.¹²⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman topluluklar, yeni kurulan ulusal devletler içerisinde azınlık statüsüne düşmüştür. Ancak bu topluluklar hem kendi kimliklerini koruyarak hem de Türkiye ile olan bağlarını sürdürerek bölgedeki siyasi, kültürel ve toplumsal yapının şekillenmesinde önemli roller oynamıştır.¹²⁵

Balkanlar'daki Müslüman ve Türk azınlıklar çoğunlukla Kosova, Bosna-Hersek, Makedonya, Bulgaristan ve Yunanistan'da yoğunlaşmıştır. Bu topluluklar güçlü bir şekilde tarihi, kültürel, dilsel ve dini bağlarla Türkiye'ye bağlıdır. Türkiye'nin Balkanlardaki Türk azınlıklarla ilişkilerinin aynı zamanda politik bir boyutu da vardır. Azınlık konumunda olan Türkler, Türkiye'nin Balkan devletleriyle olan münasebetlerinde önemli bir role sahiptir.¹²⁶

Balkanlardaki Türk azınlıkların yanısıra bugün Kosova, Bosna-Hersek ve Arnavutluk gibi ülkelerde yaşayan Müslüman topluluklar, Balkanlar'ın genel siyasi yapısında önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu topluluklar, bölgedeki etnik çatışmalar ve ulusal kimliklerin şekillenmesinde önemli roller oynamaktadır. Türkiye'nin bu topluluklarla olan bağları, uluslararası ilişkilerde de belirleyici olmaktadır.¹²⁷

123 KTO Karatay Üniversitesi Karsem İktisadi İşletmesi, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki Mirası", <https://karsem.karatay.edu.tr/osmanli-impatorlugunun-balkanlardaki-mirasi>, Erişim Tarihi: 10.03.2025., Tika, Balkanlar'da Osmanlı Mirası Tarihi Cami ve Eserleri Ayağa Kaldırdı, https://tika.gov.tr/detail-tika_balkanlar_da_osmanli_mirasi_tarihi_cami_ve_eserleri_ayaga_kaldirdi/, Erişim Tarihi: 10.03.2025. Ayrıca bkz. İlber Ortaylı, *Türkler'in Tarihi II*, 1.bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 57-78.

124 İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", 30-34.

125 Halil Kurt ve Ayşe Yaşar, *Balkan Yarımadası'nın*, 434.

126 Halil Kurt ve Ayşe Yaşar, *Balkan Yarımadası'nın*, 443.

127 Caner Sancaktar, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki Kültürel ve Demografik Mirası", *Sosyal Bilimler Dergisi* C.5, S.2, (Ekim 2012): 53-93, https://www.researchgate.net/publication/321085439_Osmanli_Imparatorlugu_nun_Balkanlar_daki_Kulturel_ve_Demografik_Mirasi, Erişim Tarihi: 06.02.2025.

Sonuç

Balkanlar, geçmişte olduğu gibi bugün de ABD, AB, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin mücadele sahası konumundadır. AB, bölgeyi birliğe entegre etmek için genişleme politikaları yürütürken, Rusya, özellikle enerji projelerini (petrol ve doğalgaz boru hatlarını) kullanarak bölgede etkin olmaya çalışmaktadır. Çin ise, altyapı yatırımları ve ekonomik iş birlikleri yoluyla Balkanlar'da artan bir etkiye sahiptir.

Türkiye de Balkanlar'da uluslararası düzeyde bir aktördür. Türkiye, kendi toprakları dışında kalan Balkan Yarımadasındaki diğer ülkelerde yaşayan soydaşları ile bölgede etkilidir. Osmanlı geçmişinin mirası, Türkiye'nin bölgedeki varlığını güçlendirirken, ticaret ve yatırım gibi alanlarda iş birlikleri geliştirilmiştir. Türk yatırımcıların Balkanlar'da enerji, inşaat ve bankacılık gibi sektörlerde aktif olması, bölgesel ilişkileri daha da derinleştirmektedir.

NATO'nun Balkanlar'daki varlığı, bölgesel güvenlik açısından kritik bir rol oynamaktadır. Balkan ülkelerinin NATO üyelik süreçleri ve ittifak içerisindeki konumları, bölgenin uluslararası güvenlik politikalarındaki yerini sağlamlaştırmaktadır.

Balkanlar'ın geleceği, bölgedeki ülkelerin ekonomik kalkınma, siyasal istikrar ve kültürel iş birliği yolunda atacakları adımlara bağlıdır. Uluslararası toplum desteğiyle Balkanlar, sadece Avrupa'nın değil, dünyanın da barış ve iş birliği merkezi haline gelebilir. Ayrıca, bölgenin enerji, ticaret ve turizm potansiyelinin daha verimli şekilde değerlendirilmesi, Balkan ülkelerinin hem kendi aralarındaki iş birliğini hem de küresel sistemdeki konumlarını güçlendirecektir.

Balkan Devletleri arasında tarihi nedenlere dayalı olarak bugün halen var olan birçok sorun, küresel iş birliklerinin, bölge ülkelerinin AB şemsiyesi altında birleşme gayretlerinin ve NATO'nun bölgede oynadığı etkin rolün etkisiyle şimdilik su yüzüne çıkmamaktadır. Ancak bu durumun gelecekte değişebileceği kesinlikle gözardı edilmemelidir. Başka bir deyişle tarihten kaynaklanan birçok sorun şimdilik halının altına süpürülmüş gibi görünmektedir. Tarihsel bağları, jeostratejik ve jeopolitik önemi, etnik, dini, kültürel özellikleri gibi birçok nedene dayalı olarak Balkanlar sadece bölge ülkeleri açısından değil küresel anlamda da dünya üzerinde kırılmayı bekleyen adeta bir fay hattı görünümündedir.

Bu fay hatlarından birisi ve Türkiye açısından en önemlisi Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan başta Ege Denizi Adaları olmak üzere, karasuları, fır hattı, hava sahası, kıta sahanlığı gibi sorunlardır. İki ülke arasında yaşanan sorunlar arasında Kıbrıs Adası, Mavi Vatan ve özellikle son yıllarda Lozan Antlaşması'nın Yunanistan tarafından sık sık ihlal edilmesi de vardır. Bölgenin üzerinde oturduğu fay hattı, Türkiye-Yunanistan arasında zaman zaman meydana gelen gerginlikler ve bölge ülkeleri arasında var olan diğer sorunlar göz önüne alındığında konjonktürün uygun olması durumunda şiddetli bir şekilde kırılacaktır. Balkanlar bölgesinde fay hattının kırılmasıyla oluşacak etkiler sadece bölgesel olarak kalmayacak, küresel düzeyde de sonuçlar yaratacaktır.

Tüm bunlar düşünüldüğünde Türkiye bölgeye yönelik olarak dış politikalarını geliştirmeli, bölge ülkeleri ile tarihte yaşadığı dostluk ve düşmanlıkları da göz önünde bulundurarak proaktif siyaset izlemelidir. Bu kapsamda askeri, ekonomik, ticari, kültürel vb. tedbirler düşünmeli ve bunları hayata geçirmelidir. Türkiye hem bölge ülkelerine yönelik hem de küresel çapta kuvvetli analizler yapmalı, uluslararası antlaşmaların kendisine sağladığı hakları sonuna kadar kullanarak geleceği şekillendirmede imkân ve kabiliyetlerini etkili bir şekilde kullanmalıdır.

Ayrıca Türkiye, bölgesel bir güç ve uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak Balkan devletleri ile iş birliklerini daha ileri noktalara taşımalıdır. Başta Yunanistan ve Bulgaristan'da yaşayan soydaşları ile bağlarını kuvvetlendirmeli, her fırsatta onların yanında durduğunu hissettirmeli, uluslararası ilişkilerde etkili olan tüm araçları kullanarak uluslararası kamuoyunun desteğini sağlamalıdır.

Sonuç olarak; Balkanlar, jeostratejik ve jeopolitik konumu, tarihsel mirası ve çağdaş dünya sistemindeki yeri ile Türkiye ve diğer uluslararası aktörler için kritik bir bölge olmaya devam etmektedir. Türkiye, bölgede barış ve istikrarı sağlamak, tarihi bağları canlandırmak ve ekonomik ilişkileri derinleştirmek için kapsamlı politikalar yürütmelidir. Bu nedenle, Balkanlar ile olan ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye'nin hem bölgesel hem de küresel politikalarının başarısı açısından hayati bir öneme haizdir.

Kaynakça

1. Araştırma Eserler

- Adıyeye, Nüket, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Armaoğlu, Fahir, *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap, 2021.
- Arı, Kemal, *Büyük Mücadele*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Balkan Harbi*. I. Cilt, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1998.
- Çağla, D. Tağmat, *Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri, Türk ve Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler Dağlar Dağlar Viran Dağlar içinde*, editör Yeliz Okay, 89-108, İstanbul: Doğu Kitapevi, 2014.
- Demirhan, Hasan, *İngilizlerin Balkan Politikası ve Yunanistan*, İstanbul: İdil Yayıncılık, 2016.
- Erdem, Nilüfer, *Megali İdea Hayali*, Yunan Algısında Türk İmgesi(Kökenleri ve Dostluk İçin Kültürel Çıkış Yolları), Konya: Eğitim Yayınevi, 2021.
- Eser, Murat, *Eleftherios Venizelos Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkileri*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2019.
- Hall, Richard C., *Balkan Savaşları 1912-1913 I.Dünya Savaşı'nın Provası*, çeviren Mehmet Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitapevi, 2003.
- Hacısalihioğlu, Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*, İstanbul: Tarih Vakfı, 2020.
- Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, çeviren İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Karaduman, Sait, "Birinci Balkan Harbi", *K.K.K. K.H.O Harp Tarihi Ders Notları II içinde*, 7-74. Ankara: KHO Matbaası, 2016.
- Kerimoğlu, Hasan Taner, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, İstanbul: Libra Kitap, 2018.
- Kerimoğlu, Hasan Taner, *Osmanlı Kamuoyunda Balkan Meselesi 1908-1914*, İstanbul: Libra Kitap, 2015.
- Macmillan, Margaret, *Barış Yapanlar*, çeviren Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015.
- McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı*, çeviren Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Ortaylı, İlber, *Türkler'in Tarihi II*, İstanbul: Timaş Yayınları 2016.

- Özsüer, Esra, *Türkokratia Avrupa'da Türk İmajı*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Öztuna, Yılmaz, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, İstanbul: Babıali Kültür Yayınevi, 2006.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih I İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitapevi, 2012.
- Smith, Michael Llewellyn, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali 1919-1922*, çeviren Nilgün Engin, İstanbul: Tarihçi Kitapevi Yayınları, 2017.
- Sonyel, Sallahi R., *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1923*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011.
- Sönmez, Bingür ve Yıldız, Reyhan, *Ateşe Dönen Dünya: Sarıkamış*, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2018.
- Ünalp, F.Rezzan, "Birinci Dünya Harbi Öncesi Gelişmeler ve Tarafların Durumu", *K.K.K. K.H.O Harp Tarihi Ders Notları II içinde*, 75-98. Ankara: KHO Matbaası, 2016.
- Ünalp, F.Rezzan, "Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi ve Sarıkamış Harekatı", *K.K.K. K.H.O Harp Tarihi Ders Notları II içinde*, 99-114. Ankara: KHO Matbaası, 2016.

2. Makaleler

- Akkuş, Bülent, Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, *Türk ve Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler Dağlar Dağlar Viran Dağlar içinde*, editör Yeliz Okay, 325-358, İstanbul: Doğu Kitapevi, 2014.
- Ercan, Murat, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası: Yeni Dinamizm Batı Balkanlar", *Anadolu Üniversitesi Anadolu Strateji Dergisi*, C.1, S.1, (Kasım 2019):1-14, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/870279>, Erişim Tarihi: 04.02.2025.
- Eyicil, Ahmet, "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* C.20, S.59, (Temmuz 2004): 335-367, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1003633>, Erişim Tarihi: 08.02.2025.
- Gökçen, Salim. "Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası". *Atatürk Dergisi*, C.5, S.3, (Mart 2010): 115-132.
- Hatipoğlu, M. Murat, Eleftherios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları içinde*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1986.
- İnalçık, Halil, «Türkler ve Balkanlar», *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3 Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, (Eylül 2005): 20-44, https://www.academia.edu/42726874/Türkler_ve_Balkanlar_Halil_Inalcik, Erişim Tarihi: 08.02.2025.

- Kurt, Halil ve Yaşar, Ayşe, “Balkan Yarımadası’nın Jeopolitiği. Geopolitic of Balkan Peninsula,” *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series VII. IBANESS Congress Series*, Tekirdağ: Marmara Üniversitesi, 2018.
- Özüsüer, Esra “Elefteherios Venizelos’un Hatıralarında Paris Barış Konferansı İzmir’in Yunanlara Bırakılma Kararı, *Selçuk Türkiyat Dergisi* 59, (Ekim 2023): 269-315.
- Rodoplu, Gültekin, “Gümrük Birliği Ve Türkiye”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, (Mart 1996):1-6, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195258>, Erişim Tarihi:05.02.2025.
- Sancaktar, Caner, “Balkanlar’da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.2, (Temmuz 2011): 27-47, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69529>, Erişim Tarihi: 06.02.2025.
- Sancaktar, Caner “Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’daki Kültürel ve Demografik Mirası”, *Sosyal Bilimler Dergisi* C.5, S.2, (Ekim 2012): 53-93, https://www.researchgate.net/publication/321085439_Osmanli_Imparatorlugu_nun_Balkanlar_daki_Kulturel_ve_Demografik_Mirasi, Erişim Tarihi: 06.02.2025.
- Sarınay, Yusuf, “İki Savaş Arası Dönemde Türkiye’nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919-1939)”, *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, C.2, S.1, (Kasım 2014): 231-258, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188294>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.
- Telli, Azime ve Demirtaş, Işıl, “Küresel Enerji Jeopolitiğinde Balkanların Ekonomi Politikası Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.18, S.1, (Ocak 2019): 271-290, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/630857>, Erişim Tarihi: 02.02.2025.
- Ünver, Aylin “75 Yıllık Savunma Örgütü: Nato”, *Seta/Perspektif* 406, (Temmuz 2024): 1-5, <https://www.setav.org/assets/uploads/2024/07/p406.pdf?>, Erişim Tarihi: 10.03.2025.
- Yellice, Gürhan, “Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale’den Milli Bölünmeye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32, (Temmuz 2016): 205-242.

3. Ansiklopediler

- Karpat, Kemal H., “Balkan Coğrafyası”, *İslam Ansiklopedisi*, 5:25-32. İstanbul: TDV, 1992, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar>, Erişim Tarihi: 10.02.2025.

4. İnternet Kaynakları

- Sancaktar, Caner, “Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?”, *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, erişim 6 Şubat 2025, https://tasam.org/trTR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_önemli.
- TC. AB Başkanlığı, “*Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*”, erişim 11 Şubat 2025, [https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105#:~:text=Altı%20üye%20devlet%2C%201957'de,Ekonomik%20Topluluğu%20\(AET\)%20kuruldu](https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105#:~:text=Altı%20üye%20devlet%2C%201957'de,Ekonomik%20Topluluğu%20(AET)%20kuruldu).
- TC. AB Başkanlığı, “*Kuzey Makedonya*” erişim 11 Şubat 2025, https://www.ab.gov.tr/makedonya_267.html.
- TC. AB Başkanlığı, “*Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi*”, erişim 11 Şubat 2025, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111>.
- KTO Karatay Üniversitesi Karsem İktisadi İşletmesi, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki Mirası”, erişim 10 Mart 2025, <https://karsem.karatay.edu.tr/osmanli-impatorlugunun-balkanlardaki-mirasi>.
- Tika, “Balkanlar'da Osmanlı Mirası Tarihi Cami ve Eserleri Ayağa Kaldırdı”, erişim 10 Mart 2025, https://tika.gov.tr/detailtika_balkanlar_da_osmanli_mirasi_tarihi_cami_ve_eserleri_ayaga_kaldirdi/.

Extended Abstract

The region called the Balkans, located in the south-east of Europe, has a geostrategic and geopolitical importance at the global level with its geographical location, historical and natural riches, economic value, ethnic and cultural diversity. For this reason, the aforementioned region has been the scene of the struggle of many civilisations from prehistoric times to the present day. Today, the Balkans, which is still the chessboard of global powers, is one of the important regions that has the potential to produce major crises on the world geography based on many reasons.

The first inhabitants of the Balkan peninsula were Illyrians and Thracians. The Dacians, a branch of the Thracians, are the ancestors of today's Romanian nation, while the Illyrians are the ancestors of today's Albanians. The Greeks, who called themselves Hellenes, lived on the islands and coasts of the Aegean Sea. These regions were invaded by the Achaeans around 2000 BC and the Macedonians around 300 BC. The region later became the territory of the Roman Empire, and after 395 AD, the Byzantine Empire. The Turks, on the other hand, took the entire Balkan geography under their sovereignty from 1354, when they crossed to Gallipoli, and continued their sovereignty in these lands for about six centuries.

The Ottoman Empire ruled the Balkans with a unique political system known as the 'Millet System' throughout its long rule. Thanks to this system, the peoples of the region with very different ethnicities, religions and cultures were able to live fraternally in peace and tranquility for centuries.

However, the changing world order since the 19th century with the French Revolution disrupted the peace, tranquility and brotherhood in the region. The 19th century was the period of the construction of national identity, the spread of nationalism and the development of nationalist-separatist uprisings for the Balkan peoples.

For the Ottoman Empire, this period was, as the famous historian İlber Ortaylı puts it, 'the longest century'. The Ottoman Empire lost its sovereignty in the Balkans after the 1699 Treaty of Karlofça.

With the loss of the Ottoman Empire's former power due to many reasons, a political and administrative vacuum was created in the region. Taking advantage of this weakness and the opportunities provided by the conjuncture, Austria-Hungary and Russia had a say in the region by using the Balkan nations they provoked and supported in line with their own interests.

The first break from the Ottoman Empire was realised by Greece, which gained its independence after the Peloponnesian Revolt between 1821-1830. Greece, which gained its independence with the support of England, was followed by other Balkan states.

Russia's Pan-Slavism policy played a major role in the independence of Bulgaria and Serbia, while Austria-Hungary's strategies played a major role in the independence of Romania.

The Ottoman Empire lost its Balkan territories after two important wars. The first of these was the Ottoman-Russian War of 1877-1878, known as the 93 War in Ottoman history. The other one is the Balkan Wars that took place between 1912-1913.

The main reason for the Balkan wars was the 'nation-state' building projects that started in the 19th century under the influence of nationalism movements. The Ottoman Empire lost 2/3 of its territory in Rumelia in about three weeks.

The most profitable state of the Balkan Wars was Greece under the leadership of Venizelos, who came to power in 1910. Greece not only doubled its territory and population after these wars, but also realised a significant part of its 'Megali Idea' dream 'in flesh and blood' thanks to Venizelos.

The rivalries and wars in the Balkans were not limited to these. The colonial race that started between the dominant powers of Europe after the Industrial Revolution dragged the world into a great war. The fuse of the war that would last for four years was lit with the assassination of Archduke Ferdinand in Bosnia and Herzegovina on 28 June 1914.

In a sense, World War I was the first major global war caused by the political developments in the Balkans that affected the whole world. The war broke out in this Balkan geography, spread all over the world and the most violent conflicts took place here.

After the war, which ended with the victory of the Entente States, the Austro-Hungarian Empire disintegrated. Yugoslavia was formed. Albania's borders were drawn after the war. Romania became a large state with territorial gains. Bulgaria's territory was significantly reduced.

Greece's 'Asia Minor Adventure', which started with the occupation of Izmir on 15 May 1919 with the visa it received from the great powers at the Paris Congress after the war, ended with a great defeat on 9 September 1922.

At the end of the war, the Turks did not accept the Treaty of Sevres, which the Entente powers forced the Ottoman Empire to sign under pressure, and started a national struggle under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk and won it. After the 'National Struggle', Turkey signed the Lausanne Peace Treaty with the victorious states of World War I.

World War II, on the other hand, was in fact a second global war that was caused by the peace treaties signed at the end of World War I and whose destruction was much greater than the first one.

In this war, the Balkans became the target of both Nazi Germany and the Soviet Union. After the defeat of Nazi Germany and its allies, the Soviet Union settled in the region and established communist regimes in the states of the region.

One of the most important consequences of the war was the bipolarisation of the world after 1945. Lasting until 1989, the Cold War period ended with the fall of the Berlin Wall and the unification of West Germany and East Germany.

The end of the Cold War led to important changes and developments in the Balkans. Communist regimes collapsed. Civil war broke out in Yugoslavia. The region, which has a multi-religious and multi-ethnic structure, witnessed prolonged bloody conflicts due to the extreme nationalist policies of the Serbs. The conflicts could be stopped with the intervention of NATO. With the disintegration of Yugoslavia, the states of Bosnia-Herzegovina, Croatia, Serbia, Kosovo, Macedonia, Montenegro and Slovenia were established in these lands.

The Balkan peninsula is one of the regions in the world whose borders have changed the most and where new states have emerged in the last century. The wars that took place after the Ottoman Empire lost the Balkan geography to a great extent caused continuous changes in the political map of the Balkan geography.

The Balkans, with its geographical location, ethnic, religious and sectarian structure, and the fact that it has been the scene of many important events and power struggles throughout history, has always been a region that great powers have wanted to have influence over. For this reason, the Balkan geography has a special importance for each global and regional power.

The geopolitical importance of the Balkans stems from the fact that it contains various ethnic groups, religious structures and complex political structures. As such, the region has a decisive influence on international diplomacy and peace efforts. For this reason, it is in a position that cannot be ignored by both the countries of the region and the great powers in the security and stability architecture of Europe.

Especially since the 2000s, major political instabilities, conflicts, wars, regime changes, terrorist incidents, economic weaknesses, irregular migrations displacing millions of people caused by hunger, drought and malnutrition in Africa, the Middle East and the Far East have seriously worried the Balkan states and Europe.

Today, the Balkans are treated as a strategic priority by international organisations such as the European Union and NATO. The region is on the transit route of oil and natural gas pipelines, which play an important role in Europe's energy supply and are brought to life and operated with huge investments.

The geopolitical position of the region is what makes the Balkans important for Turkey and closely affects Turkey's relations with the region. Turkey's historical ties with the region, its geostrategic position, its cognates living in many places, its political and economic relations are among the reasons for Turkey's interest in the Balkans.

The long-lasting rule of the Ottoman Empire in the Balkans affected the region not only in social, cultural, economic, ethnic or religious fields but also in architecture, art, literary and social structures and led to significant changes in the Balkans.

As in the past, the Balkans are today the battleground of global powers such as the US, the EU, Russia and China. While the EU is pursuing enlargement policies to integrate the region into the union, Russia is trying to be effective in the region, especially

by using energy projects. Turkey is also an international actor in the Balkans. NATO's presence in the Balkans plays a critical role for regional security. Many problems that still exist between the Balkan States based on historical reasons do not surface for the time being due to global co-operation and the effective role played by the EU and NATO in the region.

Based on many reasons such as historical ties, geostrategic and geopolitical importance, ethnic, religious and cultural characteristics, the Balkans have the appearance of a fault line waiting to be broken not only for the countries of the region but also for the world in a global sense.

One of these fault lines and the most important one for Turkey is the problems in Turkish-Greek relations such as territorial waters, storm line, airspace and continental shelf, especially the Aegean Sea Islands.